

Samarbejde i Sydslesvig

En undersøgelse af holdningerne til det danske mindretals samarbejds- og beslutningsstrukturer

AF MOGENS ROSTGAARD NISSEN

Oktober 2022.

Kapitel 1: Indledning

Bølgerne gik højt i Sydslesvig i 2014, da der blev præsenteret en ”Regionsmodel” for det danske mindretal. Modellen var udarbejdet af de to næstformænd i Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (SdU), Anders Kring og Ronny Grünevald, og kernen i modellen var, at der skulle dannes et nyt sydslesvigsk regionsråd med 31 medlemmer, som var valgt direkte af medlemmerne af mindretallet. Regionsrådet skulle træffe de politiske beslutninger på mindretallets vegne.

Modellen minder grundlæggende om den måde, danske kommuner er opbygget på, og den lagde dermed op til en gennemgribende forandring af mindretallets samarbejds- og beslutningsstrukturer. Ideerne bag modellen var dog ikke fuldstændig nye, og havde været i spil flere gange siden Det sydslesvigske Samråd blev etableret i 1971. Forslaget om regionsrådet blev debatteret heftigt i månederne efter præsentationen, men er siden klinget af. Modelforslaget har da heller ikke fået nogen større betydning, og har ikke ført til en ændring af mindretallets organisationsstruktur.

Omvendt har debatten om mindretallets samarbejds- og beslutningsstrukturer simret i de forløbne år, og i løbet af sommeren og efteråret 2022 har Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig gennemført en undersøgelse af, hvordan mennesker tilknyttet det danske mindretal ser på samarbejdet i Samrådet, og deres holdninger til mulige måder, hvorpå mindretallets foreninger¹ fremover kan organisere samarbejdet. Undersøgelsen er gennemført på foranledning af Samrådet.² Det er resultaterne herfra, der præsenteres i denne rapport.

Gennem årene er der lavet talrige rapporter med forslag til, hvordan mindretallets samarbejds- og beslutningsstrukturer kan forbedres. Det er kendetegnende, at indholdet af rapporterne minder meget om hinanden, ligesom der aldrig er foretaget større, gennemgribende ændringer af Samrådets opgaver og kompetencer. Selv om der gennem årene flere gange er vedtaget nye samarbejdsaftaler – senest i 2019 – har der nærmest været tale om kosmetiske forandringer.³

Senest har de ansatte ledere i de sydslesvigske foreninger – forvaltningscheferne – skrevet en omfattende rapport, hvor de analyserer forskellige udfordringer for mindretallet og opstiller fire mulige modeller for den fremtidige organisationsstruktur.⁴

¹ I denne rapport benyttes udtrykket ”forening” for alle mindretallets organisationer, selv om flere egentlig bedre kan betegnes som organisationer eller institutioner. Udtrykkene ”forening”, ”institution” og ”organisation” benyttes synonymt i rapporten.

² Angående Samrådet se <https://samraadet.info/>.

³ Samarbejdsaftalen kan hentes på <https://samraadet.info/downloads/>.

⁴ <https://samraadet.info/>; rapport fra februar 2020 med titlen ”Rapport om effektiviserings- og organisationsmuligheder i Sydslesvig”.

Der er efterfølgende lavet en lille flyer, hvor de fire mulige fremtidige strukturmodeller kort er præsenteret.⁵ Denne undersøgelse tager afsæt i forvaltningschefernes rapport og den tilhørende flyer.

I forvaltningschefernes rapport er der et udmærket, men noget kortfattet, afsnit om "Udfordringer generelt for det danske mindretal", hvor det er overordnede, generelle samfundsforandringer, som sættes i forhold til mindretalsforeningernes opgaver. Det er alene nogle metastrukturelle forandringer som urbanisering, globalisering, digitalisering og individualisering, der holdes op imod mindretallets folkelige-, sproglige-, sociale-, mentale og dannelsesidealer. Men udfordringerne er næsten alene set ud fra et foreningsperspektiv, og kun i beskedent omfang ud fra individets synsvinkel.

I denne rapport fokuseres derimod på forskellige menneskers holdninger til mindretallets udfordringer. I undersøgelsen er 27 forskellige mennesker, tilknyttet mindretallet, blevet interviewet. De er valgt ud fra et ønske om at sikre størst mulig spredning i forhold til køn, alder, bopæl og foreningstilhør, og de er alle aktive inden for mindretallet som medlemmer af bestyrelserne, som klubledere, instruktører eller lignende. Men de tilhører altså ikke det øverste ledelseslag. Til sidst i denne rapport er der en kort beskrivelse af dem, vi har interviewet, og af undersøgelsens metodiske grundlag.⁶

Debatter om Det sydslesvigske Samråd

Der har gennem mange år været ført debatter om Samrådet og samarbejdet mellem de sydslesvigske foreninger. Debatterne er i høj grad gået i ring, og har omhandlet de samme temaer og i et vist omfang også med de samme deltagere. Det har primært været diskussioner om formålet med Samrådet og dets kompetencer i forhold til foreningerne. Skal det alene være et råd, som koordinerer aktiviteterne mellem foreningerne og et sted, hvor repræsentanter for foreningerne udveksler viden og erfaringer, samt et organ, der repræsenterer mindretallet udadtil? Eller skal det have myndighed til at træffe beslutninger på mindretallets vegne? I forlængelse af disse diskussioner har det været drøftet, om – og i givet fald hvordan – de politiske beslutningsprocesser inden for mindretallet kan blive mere demokratiske og transparente. Her er det flere gange blevet foreslået, at der oprettes et parlament med direkte valg, men uden at det står helt klart, hvem der skal være valgbare og stemmeberettigede til dette parlament.

⁵ <https://samraadet.info>; "strukturflyer" fra maj 2022.

⁶ I denne rapport benyttes forskellige udtryk for mennesker, som tilhører mindretallet. Udtrykkene "sydslesviger", "mindretalsdanser" og "danskisindet" bruges synonymt.

Debatten om Samrådet og mindretallets beslutningsstrukturer har stået på siden etableringen i 1971.⁷ Ja, faktisk gik den også forud, og har kørt siden 1960'erne. Grundpositionerne har været nogenlunde konstante: Sydslesvigsk Forening (SSF) har ønsket et mindretalsråd med beslutningskompetence og med Dansk Generalsekretariat som fast sekretariat, og oprindeligt med et ønske om at begge dele skulle være underlagt SSF. Dansk Skoleforening for Sydslesvig – Skoleforeningen – har alene ønsket et samarbejdende råd, der koordinerer aktiviteterne og hvor foreningerne orienterer hinanden. De øvrige foreninger har været et eller andet sted mellem disse to yderpositioner – dog med Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (SdU) nærmest SSF's holdning – mens de fleste øvrige foreninger har været skeptiske over for at give Rådet for stor beslutningskompetence.

Samrådets image har også regelmæssigt været til debat, både i Rådet og i de forskellige foreninger. Der har løbende været en bekymring for, at det blev opfattet som fjernt og elitært. Allerede et år efter Rådet blev etableret skrev forretningsføreren i SdU, Karl Kring, der samtidig var sekretær i Samrådet, et brev til Rådets medlemmer forud for et rådsmøde. Heri advarede han mod at give ”kværuleanter” mulighed for at betegne Samrådet som ”funktionærernes klub” og ”en junta”.⁸ Brevet refererede til en SdU-beslutning om, at foreningernes ansatte ledere ikke skulle have stemmeret i Samrådet. De nedsættende udtryk var gængse i samtiden, og har i nogen grad været det siden. Det kan blandt andet hænge sammen med, at ud af det første Samråds 20 medlemmer var der otte – altså 40 procent – som var ansat ved Skoleforeningen, de fleste som skoleledere, hvor de i Samrådet repræsenterede de øvrige sydslesvigske foreninger. Faktisk var det kun den frisiske repræsentant, Carsten Boysen, der ikke var ansat ved én af de sydslesvigske foreninger. Alle andre var på den ene eller den anden måde funktionærer inden for mindretalsforeningerne.

I forvaltningschefernes rapport opstilles fire forskellige modeller for, hvordan mindretallets fremtidige organisationsstruktur kan være. De er benævnt nr. A, B, C og D. Model A er næsten den nuværende samrådsmodel, men med mulighed for visse mindre sammenlægninger, mens model B og C er en videreudvikling af det nuværende. I model B fortsætter Samrådet og får tilføjet beslutningskompetence ved kvalificeret flertal, ligesom der lægges op til, at der muligvis kan blive tilknyttet et høringsberettiget repræsentantskab. Ifølge model C vælges der et Sydslesvigsk Råd, som består af folkevalgte repræsentanter fra foreningerne. De nuværende foreninger fortsætter, men

⁷ Læs fx mine kronikker om Samrådet i Flensborg Avis 8. og 9. oktober 2015.

⁸ Arkivet ved Dansk Centralbibliotek (ADCB); 136-1-3-1971-72. Brev dateret 4.10.1972.

under Rådet nedsættes faste udvalg, som tager sig af forskellige forvaltningsområder. Foreningerne afgiver beslutningskompetence til Rådet inden for nogle klart definerede områder, og det administrative foretages af Dansk Generalsekretariat. Endelig er der model D, som er den mest radikale. Her dannes én samlet organisation, og de nuværende foreninger opløses. Den øverste myndighed bliver et folkevalgt parlament med et formandskab og en bestyrelse. Denne model minder meget om Kring og Grünewalds "Regionsmodel" fra 2014, og har nærmest karakter af at være en "dansk kommune" i Sydslesvig.

Grafisk opstilling over de fire modeller

Model A DEK NUVÆRENDE STRUKTUR MED ENKELTVISE ÆNDRINGER	Model B STYRKET SAMRÅD	Model C EN FÆLLES HOVEDORGANISATION: SYDSLESVIGSK RÅD E.V.	Model D ÉN SAMLET FORENING
<p>De danske organisationer er i dag selvstændige med hver egne strukturer, ledelser og formls-paragraffer. De arbejder dog sammen på mange områder og er indgået en samarbejdsaftale, der danner grundlaget for Det Sydslesvigske Samråd.</p> <p>Medlemmer af samrådet:</p> <ol style="list-style-type: none"> Dansk Centraltiftelse for Sydslesvig Dansk Kirke i Sydslesvig Dansk Skoleforening for Sydslesvig Dansk Sundhedsforening for Sydslesvig Prisk Forsikring Sydslesvigs danske Ungdomsforening Sydslesvigske Forening De Tilsluttede Foreninger Sydslesvigske Kvædeforening Grønskeforeningen Danmark (observatør) <p>Samrådets opgaver:</p> <ol style="list-style-type: none"> at der ikke sørges for fælles interesse at varetage det danske mindretals fælles interesser i bestemte overordnede mindretals-spørgsmål eller afbøde at varetage enkelte medlemmers interesser at informere hinanden om aktiviteter og udvikling at koordinere aktiviteter og samarbejde <p>Driftslejer i Samrådet er vejledende. Beslutninger træffer hver organisation for sig.</p> <p>I denne model ændres der ikke ved den politiske struktur, men der er mulighed for at den enkelte organisation indgår i dialog om fusion, dvs. enkeltevis fusioner mellem f.eks. 2 foreninger, lige som der vil være mulighed for etablering af forskellige fælles opgaveløsninger.</p>	<p>Medlemmer af Det Sydslesvigske Samråd fortsætter som selvstændige organisationer med egne strukturer.</p> <p>Samarbejdsaftalen udvides med muligheden for flertalsbeslutninger efter princippet "kvantitativt flertal" – det vil sige for eksempel 3/2 eller 3/1 flertal. Demmed får Samrådets beslutningskompetence. Dog kan Samrådet ikke beslutte noget, som er i strid med lovgivnings- eller aftalemæssige rammer.</p> <p>Den nye aftale indeholder også muligheden for sanktioner, hvis beslutninger ikke følges. Det kunne være udelukkelse af Samrådet.</p> <p>Modsat den nuværende aftale, hvor Samrådet har fastlagt syv emnekrede, kan Samrådet fremover selv beslutte, hvilke områder der tages op til drøftelse og til afstemning.</p> <p>Model B kan desuden suppleres med et repræsentantskab – det vil sige et høringsberettiget parlament bestående af menlige medlemmer fra mindretallet.</p> <p>Parlamentet vælger to repræsentanter, der ligeledes bliver medlem af Samrådet. Ved beslutninger i Samrådet skal der indbringes høring af repræsentantskabet.</p> <p>Samrådet udpeger hvert 4. år et sekretariat, der består af en forvaltningschef samt en medarbejder fra 2 forskellige organisationer.</p> <p>Denne model kan også indeholde enkeltevis fusioner eller tilgang til fælles opgaveløsninger.</p> <p>Der kan følge økonomiske konsekvenser med denne model. Disse er endnu ikke undersøgt til bunds.</p>	<p>En gruppe af folkelige organisationer danner et fælles organ – "Sydslesvigske Råd".</p> <p>De øvrige organisationer får status som observatører.</p> <p>Rådet består af folkevalgte repræsentanter for foreningerne. De vælger et formandskab og en bestyrelse.</p> <p>Forvaltningschefer deltager i rådmøder og bestyrelsesmøder som bliddere uden stemmeret men med taleret.</p> <p>Medlemmerne af rådet varetager fortsat selvstændigt deres kerneopgaver.</p> <p>Indenfor rådet nedsættes udvalg for de forskellige områder. Det kan for eksempel være "kultur", "uddannelse", "frid og sport", "sundhed og pleje", osv.. Desuden dannes fælles administrative enheder som for eksempel "teknik og ejendom" eller "kommunikation og pr", "løn og bogholderi".</p> <p>Det administrative arbejde varetages af Dansk Generalsekretariat. Den mindretalspolitiske del af SSP flytter dermed ind i rådet.</p> <p>Der laves fælles vedtægter, og partnerne forpligter sig til at afgive den endelige beslutningskompetence inden for nærmere definerede fælles områder til Sydslesvigske Råd e.v. Dog kan Sydslesvigske Råd e.v. ikke beslutte noget, som er i strid med lovgivnings- eller aftalemæssige rammer.</p> <p>Der kan følge økonomiske konsekvenser med denne model. Disse er endnu ikke undersøgt til bunds.</p>	<p>Der dannes én ny samlet forening. Det vil sige, at de deltagende organisationer nedlægges og indgår i den nye forening.</p> <p>Det udelukker for eksempel SSV, der er underlagt partiloven og dermed ikke må ominddannes til at kunne indgå i en fælles organisation. På samme måde kan DKS som del af Dansk Sønmands- og Udlændiker eller ikke deltage.</p> <p>De øvrige organisationer afgiver deres suverænitæt ved at indgå i den nye organisation.</p> <p>Den øverste myndighed er et folkevalgt parlament samt et formandskab og bestyrelse. Der nedsættes udvalg til de forskellige arbejdsområder – som for eksempel "kultur", "uddannelse", "frid og sport", "sundhed og pleje", osv..</p> <p>Organisationen administreres af en central forvaltning med tilsvarende fagafdelinger.</p> <p>Disse udarbejder sammen med udvalgte forslag og indstillinger, som efterfølgende tages op i foreningens bestyrelse, evt. i en forsløsing udpeget eller valgt, "parlamentet".</p> <p>Statistiske blisud, der lides er nærmest bestemte opgaver (som for eksempel skoledrift), fordelt af bestyrelsesparlamentet, der udarbejder en slags sydslesvigske finanslov.</p> <p>Der kan følge økonomiske konsekvenser med denne model. Disse er endnu ikke undersøgt til bunds.</p>

Kilde: Samrådets strukturfolder.

I undersøgelsen er de interviewede blevet spurgt om de overhovedet ønsker forandringer i den måde, hvorpå samarbejdet fungerer og de politiske beslutninger træffes, eller om de foretrækker at Samrådet fortsætter som hidtil. De er også blevet spurgt om, hvilken form for forandring de i givet fald forestiller sig: En mellemløsing a'la model B eller C eller en total forandring som i model D. Men der er ikke stillet detaljerede spørgsmål til de fire modeller. I stedet er der blevet spurgt om betydningen for dem selv og for mindretallet generelt af mindretallets måde at organisere sig på, og herunder især hvilken betydning organiseringen har lokalt i Sydslesvig. Hvilken betydning kan det for eksempel få lokalt, hvis der kun var én, fælles mindretalsforening? Det er et vigtigt spørgsmål, som de interviewede er blevet bedt om at vurdere.

Formålet med undersøgelsen har været at foretage en neutral analyse af forskellige menneskers holdninger til samarbejdet mellem mindretallets foreninger i Samrådet og lokalt i Sydslesvig, og til de mulige fremtidige organisationsmodeller. Derfor er interviewmetoden benyttet, da det gør det muligt at foretage en nogenlunde nuanceret analyse, der både kan give et overordnet billede af de interviewedes holdninger til nogle bestemte kernespørgsmål, men også blotlægge forskellige holdninger blandt de interviewede.

Det er vigtigt at understrege, at de mennesker som deltager i undersøgelsen ikke er udvalgt fordi de er særligt repræsentative for mindretallet, men fordi de kan udtrykke deres holdninger til de ting, der undersøges. Det har netop været et selvstændigt formål at få identificeret forskellige sydslesvigeres holdninger til Samrådet og de sydslesvigske beslutningsstrukturer ud fra en forventning om, at der er mange forskellige opfattelser, og ikke blot én gennemgående eller særligt typisk holdning. Derfor findes der i rapporten ingen figurer over, hvor stor andel der foretrækker model A, B, C eller D, da det ikke har været formålet med undersøgelsen, ligesom det ikke har været metodisk muligt at lave en retvisende, statistisk opgørelse. Vi har heller ikke ønsket at undersøge, hvad de interviewede måtte mene om centrale sydslesvigske debatter, for eksempel det danske sprogs betydning og anvendelse, ”danskheden” inden for mindretallet, eller lignende klassiske emner. Hvis man ønsker at vide mere om disse ting kan man med fordel læse Rejhan Bosnjaks bog fra 2021, *Mindretal under forandring*.⁹ Alle interviews er dog startet med et spørgsmål om, hvilke værdier der opfattes som de vigtigste ved at være en del af det danske mindretal, da det giver en klar indikation af, hvad de interviewede mener, der skal værnes om, og hvorfor de selv er en del af mindretallet.

Denne rapport er som nævnt skrevet i løbet af sommeren og efteråret 2022 og udkommet i oktober samme år. Den inddrages efterfølgende i en bog om Samrådet, hvor historien analyseres. I denne historiske del rettes fokus især mod: 1) Baggrunden for Rådets oprettelse i 1971 og interesserne, der lå bag. 2) En analyse af de rapporter med forslag til ændringer af Samrådets opgaver og beslutningskompetence, der er lavet siden etableringen, og en vurdering af interesserne bag de forskellige forslag. 3) En netværksanalyse af de mennesker, som gennem årene har været medlemmer af Samrådet. Denne historiske analyse foretages primært ud fra materiale fra Samrådets arkiv og fra Generalsekretariatets arkiv, men de øvrige foreningers beslutningsprotokoller benyttes også.

⁹ Rejhan Bosnjak: *Mindretal under forandring. Det danske mindretals selvopfattelse*. Syddansk Universitetsforlag, 2021.

Denne rapport er opbygget ud fra og i den tematiske rækkefølge interviewene er gennemført. Derfor er der seks analysekapitler, hvoraf det sidste også er en sammenfatning, efterfulgt et kapitel med en kort metodegennemgang.

Kapitel 2: Værdier

Alle interviews blev startet med et spørgsmål om værdierne ved at være en del af det danske mindretal, og det er kendetegnende, at det er det af de seks temafelter, hvor der har været størst enighed blandt de interviewede. Der er nogle tydelige kerneværdier mange vægter højt, og værdispørgsmålet har stor betydning for næsten alle. Uanset hvilken organisationsstruktur, der vælges inden for mindretallet, giver mange udtryk for, at der skal værnes om mindretallets kerneværdier.¹⁰

Der er naturligvis forskellige vægtninger blandt de interviewede, og også forskelle i forhold til, hvor tæt og hvordan de enkelte føler sig knyttet til mindretallet. Én har forklaret, at han har været en del af mindretallet hele sit liv og ”... det er min hjemstavn, min måde at leve på, min måde at tænke og handle på ... og det er herfra min verden går, ikke?” Han tillægger samtidig det danske sprog en afgørende betydning for mindretallet, som en kerneværdi der binder det sammen. Andre er kommet ind i mindretallet som børn eller voksne, men har alligevel klare syn på, hvorfor det er noget særligt at være en del af mindretallet – måske netop fordi det er et aktivt tilvalg, de har truffet.

Mange tillægger fællesskabet stor betydning, og i forlængelse heraf også tryghed og sammenhold. Det er det nære, lokale mindretalsfællesskab som er i centrum, mens færre lægger vægt på de mere overordnede forhold på centralt niveau. Det er naturligvis individuelt, hvad der nærmere forstås ved fællesskab. I et interview er det beskrevet med at ”... fælleskab det er mere, at man siger, hvad vi laver sammen? Hvad har vi for fælles ideer? Hvad binder os sammen? Hvilke ting syntes jeg, der skal styrkes? Hvilke værdier og visioner har vi?” Det blev sagt i forbindelse med en beskrivelse af mindretalslivet i en mindre by lidt uden for Flensborg. En anden forbinder fællesskabet som en særligt kendetegnende værdi ved at være en del af mindretallet; ”Fordi, jeg selv som barn følte mig meget tryk i det der. Altså den der tryghed vi har, det der, den der hyggestemning, vi har. At der aldrig er nogen, der er alene om noget. Altså, der er altid nogen.” Det er kendetegnende, at de begge er eller har været aktive inden for forskellige mindretalsforeninger, og at de begge tilhører mindretallet i mindre sydslesvigske byer.

Der er også flere som fremhæver, at der er et særligt mindretalssammenhold. For sammenholdet betyder ”... at man hjælper hinanden, når man har brug for det, og ikke at man kun kigger til egen næsetip, men også lidt ud over det.” Flere har fremhævet det

¹⁰ Her anvendes udtrykket ”kerneværdi” om de værdier, der af de interviewede vurderes til at være af central betydning for dem selv og for det danske mindretal.

særlige sammenhold som en vigtig kerneværdi ved mindretallet, for – som en anden forklarer – ”... Jeg kom jo selv i dansk børnehave og skole. Og, jeg synes det er fedt at være med i sammenholdet, altså det, man kender hinanden, og man møder de samme folk, og... Ja, det syntes jeg er godt.”

Rigtig mange af de interviewede har givet udtryk for, at det er det lokale samvær og fællesskab, der for dem er det vigtige ved mindretallet. Det gælder især blandt dem, som bor i landområder og mindre byer, men også blandt mindretalsdanskere i Flensborg er det en udpræget holdning. I den forbindelse er der også flere, som har gjort det klart, at dette lokale mindretalsfællesskab er en kerneværdi, der skal bevares og udvikles. Som beskrevet i de følgende kapitler er flere temmelig pessimistiske og flere giver udtryk for, at det lokale mindretalsliv er under pres.

Det er interessant, at ingen af de interviewede selv har givet udtryk for, at dansk/nordisk pædagogik er væsentlige værdier for dem. Det skal sættes i forhold til, at næsten ni ud af ti i Rejhan Bosnjaks undersøgelse har svaret, at ”pædagogik” har en stor eller meget stor værdi for dem som mindretalsdanskere.¹¹ Derfor ville det have været nærliggende at forvente, at flere af de interviewede havde understreget pædagogik som noget vigtigt ved mindretallet. Omvendt har flere understreget, at deres børn som noget helt selvfølgeligt er kommet i danske børnehaver og skoler, ligesom et par enkelte, da de er blevet spurgt direkte om det, har vægtet betydningen af dansk/nordisk pædagogik højt. Denne betydning kan skyldes flere ting: Dels, naturligvis, en vurdering af at det pædagogiske og undervisningsmæssige er bedre i de danske end i flertalssamfundets skoler. Dels et ønske om få børnene med ind i mindretalsfællesskabet ved at sende dem til mindretallets børnehaver og skoler.

Dansk sprog og kultur spiller en stor rolle for mange. Der er flere, der eksplicit understreger det som en væsentlig værdi ved mindretallet, men også mange, for hvem det er så naturligt for deres mindretalstilhør, at de tilsyneladende ikke fandt det nødvendigt at nævne det. I hvert fald ikke inden de blev spurgt om det. Én kvinde gav udtryk for, at for hende er det vigtigt ”... at føle sig tryk i ens kultur og identitet, og at man har et samvær i en kultur...”, og at ”... vi føler, at der er noget specielt om vores identitet og vores kultur...”, der også omfatter sproget. En mand, der først som voksen er kommet ind i danske, udtrykte noget lignende: ”Det vigtigste – kittet – som for mig at se holder mindretallet sammen, det er det sociale samvær om det fælles emne: Dansk sprog og kultur.”

¹¹ Bosnjak, 2021, s. 132-33.

Andre har i højere grad understreget mere principielle opfattelser af sprog og kultur, for som én udtrykker det, ”... jeg lægger meget vægt på, at vi er et dansk mindretal, og at vi har en tilknytning til Danmark. At vi har en kulturel tilknytning til Danmark. Og det er noget, vi arbejder på at opretholde.” En anden strammede dette synspunkt lidt op: ”Vores eksistensberettigelse, mindretallets eksistensberettigelse, den er for mig at se uadskillelig fra det danske. Hvis alt kan være ligegyldigt, også sproget – eller især sproget – som for mig er kulturbærende og prægende. Så har vi mistet vores eksistensberettigelse, i mine øjne.” De er begge født og opvokset i Sydslesvig, men er uddannet i Danmark, inden de flyttede tilbage, og for dem blev der lagt stor vægt på den principielle betydning af dansk sprog og kultur.

Under et interview med en kvinde, der har boet i Sydslesvig gennem mange år, men er født og opvokset i Danmark, udtrykte hun en meget klar holdning til betydningen af det danske sprog: ”Det er altså en meget, meget vigtig ting for mig og at bruge det danske sprog. Vi taler tysk herhjemme hos os, min mand og jeg. Jeg taler selvfølgelig stadigvæk dansk med mine børn og børnebørn. Men, men for mig er det vigtigt stadigvæk at have muligheden for at bruge mit danske sprog og mine danske værdier og bruge al den kultur, der bliver tilbudt her i Sydslesvig.”

Under et interview af en mand, der er flyttet til Sydslesvig for en halv snes år siden, og nu bor i en mindre by uden for Flensborg, hvorfra han dagligt pendler til Danmark, udtrykte han taknemmelighed for, at det er muligt for ham at bevare en dansk hverdag syd for grænsen: ”Jeg synes det er vigtigt, at vi har en kulturforståelse for det danske. Jeg synes, at det er super, super dejligt, at man hernede, selvom man bor syd for grænsen ... stadigvæk har en tilknytning til det danske. At mine børn kan mærke det danske sprog i deres omgivelser. ... For mig som dansker synes jeg, det er superfedt, at mine børn kan gå i dansk skole hernede og i dansk børnehave.”

Der er enkelte, som har fremhævet værdierne ved mindretallet som noget anderledes end det, man finder hos den tyske flertalsbefolkning. For én af de interviewede var det særlig vigtigt, at man inden for mindretallet er i øjenhøjde og på lige fod med hinanden. Det så han i modsætning til det tyske, hvor hierarkierne er tydeligere og omgangsformerne mere formelle. Flere har fremhævet de ”afslappede” omgangsformer som noget særligt og vigtigt. En anden har betonet en særlig dansk-nordisk samarbejds- og problemløsningskultur som kendetegnende, og i modsætning til den tyske måde at gøre tingene på. Og der er som nævnt ovenfor flere, der har påpeget den særlige mindretalshygge.

De fleste af de interviewede vurderer dog mindretallets værdier ud fra interne forhold og ikke som en modsætning til noget andet, altså primært det tyske flertalssamfund. Det er markant, at flere interviewede har lagt vægt på, at åbenhed og mangfoldighed er kerneværdier ved mindretallet. Det fremhæves som noget særligt positivt, at man er dobbeltsproget og dobbeltkulturel, men også med en åbenhed over for det fremmede. Det står grundlæggende ikke i modsætning til at lægge vægt på dansk sprog og kultur, men mere som et positivt tillæg, hvor livet i Sydslesvig mellem flere kulturer er med til at øge forståelsen for og accepten af andre kulturer.

Den holdning ligger tæt på den såkaldte ”bindestregs-identitet”, som især Grænseforeningen har ført frem som noget særligt for det danske mindretal. Kun et par af de interviewede har benyttet udtrykket ”bindestregs-identitet”, og ingen som noget positivt. Derimod har nogle forholdt sig til bindestregs-debatten, og da ud fra en kritisk tilgang ved at opfatte det som et unuanceret, politiserende udtryk.

Det er vigtigt for flere interviewede at gøre klart, at der ikke er en klart afgrænset mindretalsidentitet, men mange forskellige, og at man kan være en del af mindretallet på forskellige måder. En yngre kvinde, der er uddannet i Danmark og vendt tilbage til Sydslesvig, brugte sin egen familie som eksempel på denne forskellighed. Hun og hendes ældste lillebror har begge læst i Danmark, og følte sig som aktive, dansksindede sydslesvigere. Derimod har den yngste lillebror levet hele sit liv i Sydslesvig, og har kun beskeden tilknytning til mindretallet. ”Så bare der i min tætteste familierelation kan man se en kæmpe forskel, og jeg synes, at det er vigtigt, at mindretallet kan rumme det”, som hun udtrykker det. En anden betoner rummeligheden inden for mindretallet som en særlig værdi. Det vigtige er for hende, at der er plads til forskellighed, og at den enkelte frivilligt vælger at deltage aktivt i mindretalsarbejdet, for ”... jeg bryder mig heller ikke om de der løftede pegefingre og nu skal du bruge så og så mange timer som frivillig ... eller hvornår man skal snakke dansk... ”.¹²

En ung kvinde lægger også vægt på, at hendes mindretalsbaggrund betyder meget for ”... at jeg kan føle mig ind i andres kultur, og at jeg også ved, hvordan det er ikke at have et modersmål, der er første sprog i et land. Og jeg synes også, det giver mig en mulighed for at se ting fra andre perspektiver.” Under sin opvækst har hun lært, ” ... at se forskellige perspektiver, hele tiden.”

¹² Lisbeth Buhl har berørt flere af disse forhold i kronikken ”Hav forventninger til organisationerne” i Flensborg Avis 23.6.2022. Det er en hovedpointe i kronikken, at mindretallets rummelighed giver udfordringer for foreningerne i forhold til at tage imod og rumme mennesker, med forskellige baggrunde. Men også med en underlæggende opfattelse af, at mindretallet er og skal være åbent og rummeligt og kunne håndtere det.

En kvinde, som flyttede til Sydslesvig fra Danmark for en snes år siden, anser åbenhed og interesse for verden, som noget særligt dansk, ”... fordi vi er så lille et folkefærd, der er vi nødt til at være åbne ud imod verden.” Hun mener også, at dette i dag er mere kendetegnende for danskheden i Sydslesvig end i Danmark, og at man i de sydslesvigske mindretalsskoler netop fremmer det, og i modsætning til de tyske skoler, at ”... man lærer at samarbejde. Man lærer ikke nødvendigvis tingene udenad, men man finder ud af, hvor man kan finde det.”

Sammenfattende kan det siges, at rigtig mange tillægger fællesskabet og sammenholdet inden for mindretallet meget stor betydning. Det er en særlig værdi ved at tilhøre mindretallet. Dansk sprog og kultur er også vigtige dele af det at være tilknyttet mindretallet, men der er også flere interviewede som mener, at den kontinuerlige sprogdebat er blevet for meget, fordi den er med til at nogle inden for mindretallet bliver slået i hovedet og kritiseret urimelig hårdt. Det ændrer dog ikke ved, at mange understreger at dansk sprog og kultur er det afgørende for det danske mindretal, og at det så at sige legitimerer det som et dansk nationalt mindretal.

Blandt de interviewede er der dog også flere, der opfatter åbenhed og tolerance som et særligt kendetegn ved mindretallet, fordi man lever i et område med flere forskellige kulturer. Dobbeltprog og –kultur ses derfor ikke blot som en særlig værdi, men også som en vigtig kompetence. Det er en vigtig og interessant pointe, at flere som fremhæver åbenhed og tolerance samtidig lægger vægt på, at dansk sprog og kultur er vigtige værdier for mindretallet. De to ting er således ikke hinandens modsætninger, og den ene holdning udelukker ikke nødvendigvis den anden.

Kapitel 3: Det sydslesvigske Samråd

Det har været et selvstændigt formål med undersøgelsen af finde ud af, hvordan de interviewede opfatter Det sydslesvigske Samråd. Hvor meget ved de om Samrådets opgaver, og hvor godt føler de, at Samrådet repræsenterer dem selv og mindretallet generelt? Samt, hvordan forholder de sig til spørgsmålet om hvorvidt Samrådet skal have beslutningskompetence?

Det er ikke overraskende, at der er meget forskellige holdninger til disse spørgsmål. Der er heller ikke overraskende en klar sammenhæng mellem kendskabet til Samrådet og hvor tæt de interviewede er på Rådet. Jo tættere man er på Samrådet, des større er kendskabet naturligvis. Enkelte af de interviewede er eller har været medlemmer af Rådet, og har derfor stor indsigt i dets arbejde.¹³ Andre har gennem årene fulgt med i Samrådets arbejde, for eksempel fordi de via deres arbejde har haft kontakt med det, og har således også et stort kendskab til Samrådets arbejde. Men langt de fleste blandt de interviewede har meget beskedent berøring med Samrådet, og har heller ikke nogen særlig viden om dets opgaver. Det er kendetegnende, at mange af de interviewede nærmest undskyldte deres manglende kendskab, og blandt disse har flere forklaret, at det kendskab de trods alt har, mest skyldes *Flensborg Avis'* artikler og/eller de informationer, de modtager ovenfra i de foreninger, hvor de er aktive. Hovedparten følger dog næsten ikke med i Rådets gøren og laden, og har ingen særlig interesse i dets arbejde.

Selv om der altså er en entydig sammenhæng mellem nærheden af Samrådet og kendskabet dertil, er der ingen klar sammenhæng i forhold til, hvor kritiske eller lidt kritiske de interviewede er. Ganske vist er der meget få blandt dem, som har et beskedent kendskab til Rådet, der er særligt positive over for det, men der er omvendt også kun få, som er meget kritiske. Blandt de interviewede, som har et stort kendskab er der temmelig stor forskel på, hvordan det vurderes. En mand, der har siddet i Rådet, mener at det er uretfærdigt, at det bliver betegnet som en snakkeklub, fordi det kan ikke være anderledes når det alene har kompetence til at koordinere og udveksle oplysninger. ”Samrådet er sådan en god ting, fordi det er jo den eneste platform, vi har, hvor organisationerne mødes på lige fod og taler om tingene og prøver på at finde fælles løsninger.” Derfor ønsker han også, at Samrådet får beslutningskompetence, og trækker på nogle eksempler – diskussionen om Christianslyst, forskellige skolelukninger og

¹³ Som beskrevet i metodekapitlet til sidst, er en enkelt af de interviewede medlem af Samrådet, men ikke fra én af hovedforeningerne. To andre har tidligere været medlem af Rådet.

debatten om Mindretallenes Hus – der ville have været bedre tjent med at være blevet behandlet i et beslutningsdygtigt Samråd.

En anden med et stort kendskab til Samrådet, som han har fulgt gennem mange år på grund af sit arbejde, men også grundet en personlig interesse, er langt mere kritisk. ”For mig at se har der alle dage været meget lukkethed omkring Samrådet, så det har ikke været rigtig klart for mig, hvordan nogen beslutninger blev til.” Samrådet er ifølge ham præget af lukkethed og magtkampe, og ”... det er jo mennesker, der handler, og de har jo egne interesser. Men de har også organisationsinteresser. Og skillelinjen har ikke altid været tydelig for mig, i hvert fald. Hvornår var det organisationens interesser, hvornår var det personlige interesser, der var på spil?” Derfor er han modstander af, at Samrådet får beslutningskompetence.

Selv om de to altså har meget forskellige holdninger til Samrådet er de dog enige om, at kendskabet til og interessen for Rådet er meget beskedent rundt omkring blandt dansksindede sydslesvigere. Det opfatter den første som uheldigt, men ikke direkte problematisk, mens den anden ser det som et problem for Samrådets legitimitet.

I de to udsagn er der tre vigtige punkter, som forfølges i dette kapitel. Det første er opfattelsen af, at Samrådet er lukket omkring sig selv, og at kendskabet til og interessen for Rådet er meget beskedent hos mindretallets ”basis”.¹⁴ Det andet er, at Samrådet er en ”snakkeklub” med endeløse debatter uden at der kommer noget ud af det. Og det tredje er, at Samrådet er kendetegnet ved magtkampe og personfnidder. Alle disse tre punkter går igen i mange interviews, og virker til at være udbredte blandt mange inden for mindretallet. Der italesættes ofte en sammenhæng mellem de tre punkter, hvor nogle betegner Samrådet som en snakkeklub, fordi personfnidder forhindrer et frugtbart samarbejde, hvilket igen er med til at mange fra basis mister interessen for Samrådet.

I flere interviews sondres der mellem formålet med Samrådet, og den måde det fungerer på i praksis. Mange lægger vægt på, at det er vigtigt med et koordinerende organ, hvor foreningerne mødes og udveksler erfaringer, men er samtidig kritiske over for Rådet, fordi de mener det er kendetegnet ved fnidder og plejen af egne interesser på helhedens bekostning.

Kendskab, interesse og repræsentativitet

¹⁴ ”Basis” anvendes ofte af de sydslesvigske foreninger som et udtryk til at beskrive de menige inden for mindretallet. Det er ikke noget klart defineret udtryk, og det kan have et patroniserende skær.

Der synes at være en ret udbredt enighed om – også blandt medlemmerne af Samrådet – at mindretallets basis er temmelig uvidende om og ligeglade med Samrådet og de debatter som foregår her. Den opfattelse bekræftes i nogen grad i denne undersøgelse, idet mange af de interviewede mener, at Samrådet er et meget fjernt organ, som de ikke ved ret meget om, og heller ingen interesse har i at følge nærmere. Når der tages højde for, at de interviewede alle er aktive i mindretalsforeningerne, er det rimeligt at antage, at mennesker som ikke er foreningsaktive, ved mindre om Samrådet end de aktive, og at interessen for Rådets arbejde er tilsvarende mindre.

Der er stor sammenhæng mellem manglende kendskab til Samrådet og følelsen af, hvordan Samrådet repræsenterer den enkelte og mindretallet generelt. Blandt dem med det mindste kendskab er der en klar tendens til, at kun få føler sig godt repræsenteret, men uden at de egentlig har gjort sig de store overvejelser om det. Flere har givet udtryk for, at formålet med Samrådet er godt, men at samarbejdet tilsyneladende er så dårligt, at det i praksis ikke repræsenterer den enkelte eller mindretallet generelt. Andre konkluderer, at selv om de egentlig ikke kender ret meget til Rådet, så må det dog have en vis betydning med at repræsentere mindretallet, i hvert fald udadtil. Der er også flere, der bliver orienteret om Samrådets arbejde fra ledelserne i de foreninger, hvor de er aktive, og som på den måde føler sig repræsenteret i Samrådet. Desuden er der et par interviewede, som følger sig repræsenteret via ledelsen i den mindretalsforening, hvor de er ansat.

En mand, der nu læser i Danmark, men fortsat føler sig tæt forbundet med mindretallet, er kritisk over for om Samrådet nu også repræsenterer mindretallet. Han erkender, at han har beskedent kendskab til arbejdet i Rådet, men spurgte alligevel retorisk: ”Hvor meget repræsentation er der i et lederskab, der i bund og grund bliver valgt af de medlemmer, der nu er i de her forskellige foreninger og institutioner, når nu alle sydslesvigere ikke er del af de her foreninger?” Han problematiserer dermed, at medlemmerne af Rådet er valgt fra foreningsledelserne, hvorfor dansksindede, der ikke er en del af det organiserede mindretal, ikke er repræsenteret. Derfor hævder han også mest til model D, både fordi det ifølge ham vil være mere effektivt end den nuværende struktur, men også fordi det vil være mere repræsentativt for hele mindretallet.

En kvinde, som er aktiv i flere forskellige foreninger, fortalte, at hendes kendskab til Samrådet hovedsageligt stammer fra *Flensborg Avis*, men at hun ikke interesserer sig synderligt for samrådsdebatterne. Hun mener, at ”... jeg føler nok Samrådet repræsenterer mindretallet, kan man sige. Et eller andet sted repræsenterer de jo mig. ... Men det er ikke sådan, at ja, jeg føler, at min stemme bliver hørt.” Denne dobbelthed i

synet på Samrådet går igen hos flere af de interviewede. Der er en forventning om, at Samrådet nok tjener mindretallets interesser, men da det opleves fjernt, vides det ikke hvordan eller hvor meget. Der er da heller ikke nogen særlig forventning om, at man har mulighed for at gøre sin indflydelse gældende.

Andre er mere kritiske over for Samrådet, og det er interessant, at kritikken nærmest stiger i takt med kendskabet til det. Selv blandt dem, der er eller har været medlem af Rådet, er der ingen, der giver en fuldstændig positiv karakteristik. Ham, der i indledningen af dette kapitel citeres for at bakke helt op bag Rådets vigtighed og arbejde, udtaler lidt senere, at "... interessen for det arbejde, der foregår inden for Samrådet, kan ligge på et meget, meget, meget lille sted i Sydslesvig lige for tiden i hvert fald...", og når han ser på Rådet udefra "... vil jeg nok mene, der sker ikke meget i Samrådet som jeg som menig sydslesviger får noget ud af." En kvinde, som har tæt kontakt til Samrådet, mener, at "... jeg føler faktisk, at personerne i Samrådet hver især er meget dybt involveret i mindretallet og på hver deres måde og vis ... repræsenterer mindretallet godt." Hun mener samtidig, at der er plads til forbedring, især med hensyn til samarbejdet.

Den yngre kvinde, der har læst i Danmark og vendt tilbage til Sydslesvig, og som er citeret tidligere, er meget kritisk over for Samrådet, som hun mener styres fra toppen. Og med toppen mener hun formændene for foreningerne samt de øverste ansatte ledere – forvaltningscheferne. "Altså, det er jo eliten, der sidder der. Så jeg synes egentlig ikke, de repræsenterer mindretallet overhovedet, hvis jeg skal være ærlig." Hun fulgte op med at konstatere, at der i Samrådet hverken kønsligt eller aldersmæssigt er en ligelig repræsentation. Hun er ikke den eneste af de interviewede, der er kritisk over, at Samrådet styres af toppen inden for mindretallet, men hun er den, der klarest problematiserer Rådets sammensætning. En anden kvinde, som har et stort kendskab til Samrådet og de mennesker, som er medlemmer af det, er også meget kritisk over for Rådet, som hun ikke mener repræsenterer hende eller mindretallet. Derfor er hun også meget skeptisk over for at give Samrådet – eller en anden fælles organisation som et Sydslesvig Råd – beslutningsmyndighed.

Den skarpeste kritik af Samrådet kommer fra en mand, som er aktiv inden for Skoleforeningen. Han udtrykte, at "Ja, jeg synes altså Samrådet – det er jo ikke funktionerende." Årsagen er, at "... enhver beskytter sin egen lille forening..." og derfor arbejder Samrådet på at skabe problemer og ikke løsninger. En anden skarp kritiker, som har stort kendskab til Samrådet, og som er eller har været aktiv inden for flere forskellige foreninger, heriblandt SSF, udtalte: "Jeg synes ikke, at Samrådet

overhovedet repræsenterer mindretallet, heller ikke mig.” Det skyldes ifølge ham, at det er en snakkeklub. Begge de to meget kritiske er derfor klare tilhængere af model D, hvor der etableres et beslutningsdygtigt organ, der varetager mindretallets interesser. Kun på den måde mener de, at man kan få mindretalssamarbejdet til at fungere godt og effektivt.

Blandt de interviewede, der har mindst berøring med Samrådet, er kendskabet som nævnt beskedent. Det samme gør sig gældende i forhold til interessen. Interessant nok er der også blandt dem, der har stort kendskab til Samrådet, en udpræget enighed om, at der hos basis er et ukendskab til og manglende interesse for Rådets arbejde. Flere har i interviewene givet udtryk for, at selv om de kendte meget lidt til Samrådet, troede de alligevel at det repræsenterede det danske mindretal. Andre har derimod ingen forventning om, at Samrådet rigtig repræsenterer dem selv eller mindretallet.

Et fjernt og lukket organ

Der er altså mange inden for mindretallet, der har et forholdsvis stort ukendskab til Samrådet, men også blandt dem, der egentlig har et stort kendskab er der en ret udpræget opfattelse af, at det er et fjernt og lukket organ. Mange interviewede har givet udtryk for, at der er meget langt fra deres mindretalshverdag i det lokale distrikt eller den lokale institutionsbestyrelse til Samrådet. Det hænger tæt sammen med en opfattelse hos flere af, at der er langt fra mindretallet i for eksempel Egernførde, Rendsborg eller Læk til Flensborg, og endnu længere den anden vej. Der er også hos flere en oplevelse af en centralisering af beslutningerne, og en frygt for, at denne centraliseringsproces fortsætter.

Andre har problematiseret, at mange rådsmedlemmer sidder der i mange år, og at der er en beskeden udskiftning. Som én udtrykker det: ”... størstedelen af dem, som sidder i Samrådet, er folk, som er på denne position i årevis og nogen meget, meget længere. Og nogen af dem har ikke denne tætte tilknytning til basis længere.”

En anden udtrykker lidt af det samme. ”Jeg har jo altid mere været interesseret i basisarbejdet, altså... på vores skole i XX og de små foreninger. Og forældrene, der starter nye op, og sådan noget. Så jeg har ikke så meget tilknytning eller viden om ... de høje herrer eller Samrådets arbejde og hvor meget det hænger sammen, faktisk. Altså hvem der nu arbejder sammen med hvem, og hvem der har mere at sige, og hvordan det egentlig hænger sammen det hele.” Hun ser Samrådet som noget fjernt uden for hendes mindretalsverden, og dets opgaver opleves nærmest irrelevante.

En anden, som også er kritisk over for Samrådet generelt, anfører, at "... jeg synes, at det har været en lidt lukket ting, det Samråd." Inden hun blev aktiv i Skoleforeningen kendte hun ikke noget til det, men konkluderer alligevel, at "... det er en lukket ting, hvor der er nogen, der sidder og diskuterer noget, som måske er meget fjernt fra min dagligdag i hvert fald." Det interesserer hende langt mere, at "... mine børn kan gå ind i en mindretalsskole. Jeg har brug for, at der er nogle fritidsaktiviteter, de går til. Jeg har brug for, at der er nogle kulturelle tilbud. Jeg har brug for, der er en kirke, jeg kan gå i, og en avis, jeg kan læse. Og meget gerne også et parti, der varetager mine interesser som mindretalsbefolkning i et tysk flertal. De her ting synes jeg, jeg har brug for i min dagligdag." Det synes hun fungerer fint, og har ikke i "... nogen særlig grad brug for en større koordinerende ting." Tilhængere af mindretallets organisationsform med Samrådet som det koordinerende organ kan omvendt argumentere for, at det netop skyldes denne samarbejdsform, at hun har mulighed for at benytte disse mindretalstilbud, og at Samrådet derfor har betydning for hende. Andre, der går ind for et folkevalgt mindretalsråd som i model D, kan også argumentere for, at netop den organisationsform vil sikre, at de muligheder hun søger, også fremover vil være til rådighed.

En snakkeklub eller et diskussionsforum?

Samrådet kaldes af mange for "en snakkeklub", og det er absolut negativt ment. Det er et udtryk for en opfattelse af, at der føres endeløse debatter, der ikke fører til noget. Det nedsættende udtryk bruges ofte i sammenhæng med, at der må gøres noget og laves nogle ændringer. Flere bruger det som et argument for, at Samrådet mangler beslutningskompetence, for som det er nu, kan det ikke være andet end en snakkeklub. Der er andre, der mener at "snakkeklubben" helt skal nedlægges og erstattes af en et beslutningsdygtigt folkevalgt parlament, som foreslået i model D.

Nogle har omtalt Samrådet som dysfunktionelt eller ikke-fungerende. Blandt de interviewede, er der kun en enkelt, som har benyttet disse udtryk – selv om der formentlig er flere, der mener det.

Det er dog langt fra alle de interviewede, der er enige i, at Samrådet er en ligegyldig snakkeklub. For dem kan det bedre beskrives som et diskussionsforum, og det tillægges en tilsvarende positiv værdi. Flere fremhæver, at det er meget vigtigt med et forum, hvor foreningerne mødes og diskuterer væsentlige forhold for mindretallet. Den klareste til at udtrykke denne holdning er en kvinde, som har været aktiv i flere forskellige foreninger siden 1970'erne, og som gennem årene har fulgt Samrådets arbejde tæt:

”Samrådet er efter min opfattelse en udmærket institution, hvis man bruger det til det, som det er tænkt til. Et sted, hvor de forskellige organisationer kan diskutere emner af fælles interesse og udveksle erfaringer og fortælle hinanden, hvad de går og laver, så vi ikke skal læse det i *Flensborg Avis* som det første.” Udtalelsen faldt i sammenhæng med, at hun ikke mener at organisationsstrukturen og Samrådet er forældet, og hun ønsker ikke at mindretallets organisatoriske set-up ændres. Hun sagde det også i forbindelse med, at hun – som beskrevet nedenfor – mener at mindretallets største problem er skabt af foreningslederne, der er for dårlige til at arbejde sammen.

Den positive holdning til Samrådet som organ, blev også udtrykt af en, der som ansat i en mindretalsforening har et forholdsvis stort kendskab til det: ”Det er et diskussionsforum, ikke, hvad jeg også syntes er væsentligt, altså, at man mødes. Jeg er godt klar over, at der er nogen, der klandrer det for at være en snakkeklub. Det kan godt være ... altså hvis man ikke har nogen form for dialog så, går det jo slet ikke.” En anden har en lignende betragtning: ” ... det der diskussionsforum, man har i Samrådet. Det er jo altså, hvor man har nogen, der sidder rundt om et bord og kan snakke om de vigtige emner af fælles interesse. Og det synes jeg er vigtigt, at man har et sådant forum.” Hun er dog ikke ukritisk over for Samrådet, og har ud fra pressen et indtryk af ” ... at der sommetider er nogle, der hellere vil bestemme mere end andre og det er jo tit det, man hører...”. Derfor er hun uafklaret i forhold til om Samrådet skal have beslutningskompetence.

Der er også andre af de interviewede, som grundlæggende er enige i formålet med Samrådet – og som hælder mest til model A af de fire modeller – men som er kritiske over for Rådet på grund af den måde det fungerer på i praksis.

Magtkampe og personfnidder

Der er altså beskeden kritik af formålet med Samrådet, og langt de fleste er enige i, at der er behov for et organ, der koordinerer arbejdet mellem mindretallets foreninger, men mange er kritiske over, hvordan den opgave bliver løst. Nogle er som nævnt kritiske over, at det er ”en snakkeklub”, og det hænger ofte tæt sammen med en opfattelse af, at der er for mange magtkampe og for megen foreningsegoisme, hvor ingen i Samrådet er indstillet på at indgå kompromisser for at finde løsninger, som tjener helheden.

Blandt de interviewede er der en udtalt opfattelse af, at der er samarbejdsproblemer i Samrådet. Det gælder både i forhold til, at der er nogle mennesker, som fungerer dårligt sammen, men også at der er for mange foreningsinteresser, som går ud over vigtige

fælles beslutninger. Og så er der hos flere en opfattelse af, at nogle foreninger – især Skoleforeningen – har for stor magt.

En af de interviewede har gennem mange år været aktiv inden for SSF og SSW, og har tidligere også været medlem af Samrådet. For ham at se spiller de personlige relationer i Rådet en afgørende betydning for, hvor godt det fungerer: ”Af og til er det jo også de handlende personer, som kan med hinanden og som af og til ikke kan med hinanden. Så giver det den drivkraft eller den manglende drivkraft, når de handlende personer ikke kan med hinanden, og der sker simpelthen ikke noget som helst.” Udtalelsen kommer fra en ”insider”, og er ikke specifikt rettet mod det nuværende Samråd, men mere en slags grundlæggende præmis for, hvordan Samrådet har fungeret gennem de år, hvor han har været med. Pointen er, at mennesker betyder noget, og sympati eller antipati mellem rådsmedlemmerne er helt afgørende for, hvordan Samrådet fungerer.

En anden, der også har været medlem af Samrådet, er også meget kritisk over for den måde, det fungerer på. Hun er imod at Rådet skal have beslutningskompetence, og konstaterer: ”Vi skal tro på hinanden i Samrådet. Der er jo, og det ved du jo sikkert også, altid en magtkamp i Samrådet, som jeg overhovedet ikke bryder mig om, fordi jeg synes, vi må arbejde i øjenhøjde med hinanden. Og der er ikke nogen, der har mere magt, end andre har.”

Kvinden, der er citeret i det foregående afsnit som en markant tilhænger af Samrådet og den nuværende organisatoriske opbygning inden for mindretallet, er som antydning stærkt kritisk over for samarbejdet mellem foreningslederne. Hun tager afstand fra at kalde Samrådet dysfunktionelt, men ”... hvis det er, er det på grund af de personer, der sidder i det og kommer op og skændes. Det er ikke, fordi der er noget galt med Samrådet.” Hun følger op med at konstatere: ”Det er det, man kalder personfnidder. Det har jeg oplevet nogle gange og det sidder man og krummer tær og ærgrer sig over. Men vi er jo nu engang mennesker, og vi er fejlbarlige, så det kan nok ikke undgås.” Hun udtrykker en klar og utvetydig kritik af de mennesker, som sidder i Samrådet. Der er også andre interviewede, som antyder den samme opfattelse. At det egentlig ikke er mindretallets organisatoriske opbygning med Samrådet som det koordinerende organ, der er problemet. Det er derimod dem, der er valgt til Rådet.

Én anden, der er aktiv i flere forskellige foreninger, går også ind for Samrådet, men er kritisk over for ledelsen af de forskellige foreninger: ”Jeg tror, at den opbygning vi har i mindretallet, eller de strukturer vi har, de kunne godt fungere, hvis de mennesker, som sidder på de forskellige poster også kunne udfylde dem på en lidt mere levende og

fleksibel og diplomatisk måde.” Hun påpeger videre, at ”... jeg kan se, der er nogle organer som ikke fungerer sammen, og nogle personer, som ikke fungerer sammen”, og at ”... hvis man er inde i mindretallet, så ved man jo, hvem der har problemer med hinanden...”. For hende er disse personkonflikter uheldige, fordi de også kan få betydning lokalt, hvis de forhindrer foreningerne i at gå sammen om fælles aktiviteter, når der ikke er opbakning opad i de forskellige foreninger. Hendes vigtigste pointe er altså, at strukturerne egentlig er udmærkede, men at de mennesker, som er i ledelsen, er det egentlige problem, fordi de ikke kan samarbejde bedre og mere smidigt. Hun går derfor ind for, at Samrådet skal fortsætte, og have visse beslutningskompetencer.

En anden som også er aktiv i flere foreninger konstaterer, at det ”... virker som om Samrådet er mere splittet, end som om det er samlet, og også at de har én der er formand. Men det virker ikke, som om alle de andre organisationer accepterer formanden som den egentlige.” Hun synes ellers grundlæggende, at Samrådet spiller en vigtig rolle, men at særligt Skoleforeningen har for stor magt, hvilket især har betydning i forbindelse med skolelukninger. Derfor er hun indstillet på, at Samrådet skal have beslutningskompetence, både for at stække Skoleforeningens magt, men også fordi det – efter hendes mening – kunne være med til at få det til at fungere bedre. Dette synspunkt svarer nogenlunde til en holdningen hos en anden som også mener, at Skoleforeningen har for stor magt, og derfor går hun ind for, at Samrådet skal have beslutningskompetence, så det ikke alene er Skoleforeningen, der bestemmer – og det ”... synes jeg det er en god idé.”

I et interview med kvinde, der gennem 15-20 år har været aktiv i flere forskellige foreninger, forklarede hun om sin opfattelse af samarbejdet i Samrådet. ”Jeg har fornemmelse af, at der er noget fnidder på et højere niveau, hvor folk ikke kan finde ud af at tale med hinanden, og hvor der er nogle magtstrukturer, som jeg ikke har gennemskuet. Og nogle altså har et ønske om at kunne bestemme over noget mere end det, man allerede bestemmer over. Det synes jeg er vanskelig ting.” Det får hende dog ikke til at ønske en ændring af samarbejds- og beslutningsstrukturerne, og hun er heller ikke tilhænger af, at Samrådet får beslutningskompetence, eller at organiseringen inden for mindretallet ændres. For ”... jeg tænker egentlig, at det i virkeligheden handler om at snakke med hinanden...” som hun kort konstaterer til sidst i interviewet.

En mand, som er aktiv i sine børns skole, og som ser på Samrådet på afstand påpeger, at ”... mit indtryk er, at man ikke bliver enige om ret meget. Der er nogle ... korrelerende diskussioner, der kører på kryds og tværs hele tiden. Det kan være noget med, at den ene gerne vil have mere at sige end den anden.” Han har med andre ord ikke

megen respekt for de diskussioner, der finder sted i Samrådet, eller for de magtkampe, han fornemmer finder sted.

En anden udtrykker noget af det samme. Han har været aktiv i flere forskellige foreninger, og er nu ansat i SdU. Han er især kritisk over, at der er for meget foreningsegoisme: "... det er altså sådan at de tager sig for meget af sig selv. Altså, det er så SSF, der snakker for SSF og Skoleforeningen, som snakker for Skoleforeningen og Kirken for Kirken. Og det er ikke sådan en helhed som jeg synes det burde være." Ved at stå for stejlt på egne interesser, går det ifølge ham ud over helhedens interesser.

Det er også en meget væsentlig pointe hos en pensioneret kvinde, der har været aktiv inden for flere foreninger gennem mere end 30 år og samtidig via sit arbejde haft nær kontakt til Samrådet: "... man sidder i mine øjne i Samrådet, sådan lidt på hver sin stol. Hvis du forstår mig ret? Ja, og det er der, jeg tænker, vi skal komme tættere på hinanden. Vi har en fælles sag. Vi har med de samme folk at gøre, og vi har, ja mindretallets familier. Det er ikke kun SdU's familier eller kun SSF's eller Skoleforeningens – det er vores alle sammens. Og der tror jeg måske nok, at da burde man altså virkelig rykke tættere sammen."

En af de stærkeste kritikere, som også er citeret ovenfor for at mene, at Samrådet er en snakkeklub, der ikke repræsenterer mindretallet, er også kritisk i forhold til det manglende samarbejde. "Det drejer sig mere om snakke, nogle gange dårligt om hinanden, og nogle gange virker det bare sådan. Nu skal jeg være forsigtig, men nogle gange ... virker det sådan, som om der er kun kampe og slagsmål med hinanden med hensyn til opgaver, poster, funktioner og penge. Det modsatte af det, der egentlig skal være der." Han mener som nævnt ovenfor ikke, at Samrådet kan reddes ved at det får beslutningskompetence, men argumenterer derimod kraftigt for model D med én samlet forening og et besluttende folkevalgt parlament.

Skal Samrådet have beslutningskompetence?

Helt siden etableringen af Samrådet i 1971 har formålet med det været diskuteret. Gennem alle årene har det især været en diskussion om Rådet alene skal koordinere, eller om det også skal have kompetence til at træffe beslutninger på foreningernes vegne. Hidtil har der ikke været enighed om at tildele Samrådet beslutningskompetence, og det er derfor alene et koordinerende organ, hvor foreningerne tillige orienterer hinanden om, hvad der foregår.

Dette spørgsmål om beslutningskompetence er de interviewede blevet bedt om at forholde sig til, og i de foregående afsnit er det antydnet, hvordan nogle af de

interviewede stiller sig til spørgsmålet. Der er også flere af de interviewede, der ikke har nogen klar holdning til dette spørgsmål, især blandt dem, som har beskeden viden om og interesse for Samrådet. Men det er interessant, at der blandt dem, som har forholdsvis stort kendskab til Samrådet, og som har holdninger til, hvordan det varetager sine opgaver, er meget forskellige opfattelser af dette spørgsmål.

Som det fremgår af de foregående afsnit i dette kapitel, er der blandt de interviewede mange, som er kritiske over for Samrådet. Det er kendetegnende, at mange synes at Samrådet har en vigtig funktion, men alligevel er kritiske over for den måde, det varetager sine opgaver på. Flere ser det som et fjernt og lukket organ, der ikke formår at komme ud over rampen og gøre debatterne vedkommende for ret mange inden for mindretallet. Andre er særligt kritiske over, hvad de opfatter som endeløse diskussioner uden afslutning. Endnu flere er meget kritiske over for magtkampe og personfnidder blandt medlemmerne af Rådet, ligesom der er utilfredshed med for megen foreningsegoisme på bekostning af helhedens interesser. Men utilfredsheden med Rådet fører til forskellige holdninger i forhold til beslutningskompetence.

Der er en gruppe blandt de interviewede som mener, at Rådet skal have beslutningskompetence, da der er en forventning om, at det vil få det til at fungere bedre, hvis det tvinges til at træffe beslutninger. Så kan Rådet ikke melde pas, og fortsætte med at føre ringdiskussioner. I forlængelse heraf er der også nogle som argumenterer for, at et beslutningsdygtigt Samråd vil kunne stække Skoleforeningens magt.

Andre mener bestemt ikke, at Samrådet skal kunne træffe beslutninger. Flere tror helt enkelt ikke på, at det vil løse problemerne, fordi de enkelte foreningers særinteresser fortsat vil eksistere, ligesom personstridighederne vil fortsætte. Derfor vil beslutningskompetence blot forstærke problemerne ved Samrådet.

Andre er stærkt imod at Samrådet skal kunne træffe beslutninger på foreningernes vegne. Flere argumenterer for, at beslutningerne skal træffes af dem, som har det økonomiske ansvar – og det vil sige i foreningerne. Andre – især blandt dem, der er aktive inden for Skoleforeningen – er imod at Samrådet skal kunne træffe beslutninger om vuggestuer, børnehaver og skoler. De mener, at det er alene Skoleforeningens besluttende organer, der skal træffe beslutninger om det.

Endelig er der flere af de interviewede, som slet ikke mener at Samrådet har en fremtid. Den gruppe er i stedet indstillet på, at der skal dannes én samlet sydslesvigsk forening, med et folkevalgt parlament som øverste beslutningsmyndighed. Nogle inden for denne gruppe er meget stærke fortalere for model D, mens andre foretrækker denne

løsning på sigt. Indtil da skal man gå i retning af model B og C, men med model D som det endelige mål.

Kapitel 4: Er der behov for forandring?

De interviewede er blevet bedt om at forholde sig til, om de synes der er behov for ændrede samarbejds- og beslutningsstrukturer inden for mindretallet, og om de finder debatten om beslutningsstrukturerne relevant.

For at tage den sidste spørgsmål først, så er der nogen uenighed om, hvor vedkommende strukturdebatten er. Der er flere, der finder det vigtigt og relevant løbende at drøfte forandring, fordi der altid er behov for at vurdere, om der skal ske ændringer af det bestående. Men der er også flere, som af forskellige grunde er skeptiske over for strukturdebatten, og har en opfattelse af, at mindretallet har andre udfordringer, der er vigtigere.

Der er altså mange af de interviewede som er enige i, at der er behov for at drøfte samarbejds- og beslutningsstrukturerne inden for mindretallet, men der er store forskelle på begrundelserne for, hvorfor det er vigtigt. Blandt dem, som er stærkt overbevist om, at der skal gennemføres en total forandring i strukturerne, og som derfor går ind for model D, er debatten naturligvis meget vedkommende, og den største bekymring hos dem er, at den ikke fører til noget. Det vil i givet fald blive opfattet som en bekræftelse af, at Samrådet er en snakkeklub, og at foreningsledelserne ikke vil afgive magt. Der er også flere andre, som er enige i, at strukturdebatten er relevant, men også med et udtrykt ønske om, at den herefter lukkes, så den ikke bliver ved i det uendelige. I den forbindelse kan det også konstateres, at der ikke er ret mange af de interviewede, som forventer at strukturdebatten fører til væsentlige forandringer.

En væsentlig del af dem, der er enige i at det er vigtigt at debattere forandring, følger umiddelbart op med et ”men”. Mange er kritiske over for den måde debatten er sat i gang på, og den måde, hvorpå den forløber. En kvinde i 20’erne er således enig i, at debatten er vigtig, men hun mener at den er for meget top-down. Hun mener også, at det er en ”Schein-diskussion” – ” ... altså at det virker, som om man diskuterer, men for mig virker det, som om det er folk, der arbejder fuldtid og som siger, at der skal forandring til.” Hun mener således, at det er en pseudo-diskussion, der styres af mindretalsledelsen og især af de ledende funktionærer. Hun savner at ”almindelige folk” deltager i debatten, og at den vendes om til at være nedefra og op.

En anden er enig i, at strukturdebatten både er startet af og kører i toppen. Hun kan grundlæggende ikke forstå, at der er behov for at debattere strukturerne, og fortsatte: ”Der er i hele dette strukturdebats-halløj, det er jo som om, at der er nogle meget højt oppe, som har fået en idé om, at det her det kunne være smart og det kunne være fedt, og det kunne være sjovt.” Debatten har ikke noget med hendes dagligdag at gøre, og

hun oplever heller ikke, at ret mange andre finder den vigtig. Det synspunkt deles af en anden, men han påpeger en fare ved "... at man laver alt for mange emner fra toppen, så kan det godt være, man mister fodfolket på et eller andet tidspunkt." Derfor mener han ikke, at strukturdebatten er konstruktiv.

Flere af de øvrige interviewede har været inde på det samme: Debatten er meget ovenfra og ned, og føres næsten alene i toppen omkring medlemmerne af Samrådet. Den kritik gælder også i forhold til debatmøderne i maj 2022 i Husum, Slesvig og Flensborg, hvor der var forholdsvis mange funktionærer og mindretalsledere og relativt få menige fra mindretallet som deltog.

Der er også mange, som er kritiske over for hele strukturdebatten, også selv om flere indledningsvis udtalte sig positivt i forhold til at debattere forandring. Flere mener blot, at der er andre debatter, som er vigtigere.

Nogle er kritiske over for præmisserne for strukturdebatten, og dermed også overfor hele substansen i den. Som en kritiker med stort kendskab til Samrådet og de sydslesvigske foreninger udtrykker det, så har han også tænkt over om strukturdebatten er vedkommende, og er ikke kommet frem til noget svar. For "... jeg har også spurgt mig selv, hvor kommer den [strukturdebatten] fra? Hvem har igangsat den, ud fra hvilke motiver, altså hvem gavner det?" Han opfatter debatten som noget der foregår i toppen, men "... jeg ved ikke, om det er noget, der går hen over hovederne på folk."

Den ældre kvinde, der er citeret i det foregående kapitel for at være positiv over for betydningen af Samrådet og meget kritisk over personfnidderet blandt rådsmedlemmerne, er også kritisk over for behovet for strukturdebatten: "Man har hørt det argument, at organisationsstrukturen er utidssvarende. Det opfatter jeg som et postulat, som ikke rigtig er belagt med fakta og bevist. Jeg synes faktisk, at det er meget tidssvarende, at de organisationer, som har hver deres historiske baggrund og hver deres vidt forskellige funktion, fortsætter som de er med de erfaringer, de har. De ved, hvad det er, de har med at gøre." Derfor kan hun ikke se formålet med en fortsat debat om en stor forandring af mindretallets organisering, men mener at det er fornuftigt at fortsætte med at drøfte samarbejdet mellem foreningerne, for "... der er masser af samarbejdsmuligheder, også under den nuværende struktur, hvis man tager det alvorligt, at det vil kunne effektivisere og formodelig spare penge."

En tredje, som selv har været medlem af Samrådet, forholder sig også kritisk til strukturdebatten, men ender alligevel med at begrunde, hvorfor den er relevant: "Vi skal ikke have forandringen for forandringens skyld. Bare fordi nogen i Sydslesvig mener, at nogen i Danmark har sagt, at nu må I også tage jer sammen og få ændret den struktur."

Han fortsætter med at spørge, hvorfor vi skal ændre strukturen, og angiver nogle grunde i forhold til tættere samarbejde om arrangementer og overlappende områder mellem foreningerne. Derfor mener han alligevel at det er af betydning at drøfte strukturerne med det formål, at spare ressourcer, der for ham skal forstås som varme hænder – frivillige – og ikke penge.

Et krav om effektiviseringer?

Et af de store spørgsmål i forbindelse med strukturdebatten har været, hvad formålet med en ændring af strukturerne egentlig er. Er det et spørgsmål om større åbenhed og bedre fungerende demokrati, eller er det et krav om effektiviseringer? Og vil det være muligt at effektivisere ved at gennemføre en organisationsændring, eller er det luftkasteller?

Nogle af de interviewede er kritiske over, at debatten hænger sammen med et angiveligt krav fra Danmark om, at der skal effektiviseres og findes besparelser hos det danske mindretal. Her er det især Mette Bock, der står for skud, idet hun af flere omgange, og senest på debatmødet i Flensborg 30. maj 2022, har givet udtryk for, at mindretallet må foretage store organisationsændringer. En gang for alle skal strukturerne ændres, fordi de danske politikere, der har med Sydslesvig at gøre, er ved at være trætte af den fortsatte strukturdebat.¹⁵ Det er faldet nogle for brystet, og som én udtrykker det, så "... synes jeg måske lidt, det kørte op på et eller andet plan, fordi at der er nogle danske politikere – Mette Bock – som har den idé, at nu skal vi tage os sammen, for nu skal vi være mere effektive." En anden trak det skarpere op: "Nu har Mette Bock jo været formand for Grænseforeningen. Ja, og Grænseforeningen har jo promoveret det der. Grænseforeningen har jo så også gerne villet have én de kunne snakke med. Jeg tror, det er sådan et ønske derfra, der kommer. Jeg ved ikke, om det absolut gavner mindretallet."

Omvendt er der flere andre, som er helt enige med Mette Bock i, at nu må strukturdebatten slutte. Enten fordi de er enige med hende i, at der skal dannes én samlet mindretalsforening, der mere effektivt kan udnytte ressourcerne, eller fordi man blot finder, at debatten har kørt længe nok.

Der er dog forholdsvis få, der overhovedet forholder sig til, hvordan politikerne i Folketingets Sydslesvigudvalg stiller sig til strukturerne og strukturdebatten i Sydslesvig. Langt de fleste siger, at de finder det relevant at drøfte strukturerne og

¹⁵ Læs fx artiklerne "Opfordring: Samrådet skal vise vilje til at samarbejde" og "Mette Bock: Få nu lukket den strukturdebat" i Flensborg Avis henholdsvis 15. juni 2021 og 1. juni 2022.

løbende undersøge mulighederne for at udnytte ressourcerne bedre, men at det er for mindretallets egen skyld. Det er ikke for at takkes politikerne i København. Der er dog også flere, der, som beskrevet i det foregående kapitel, savner forklaringer på, hvorfor der er behov for strukturændringer. Det ligger i direkte forlængelse af opfattelsen af, at det virkelige problem er det dårlige samarbejde i Samrådet mellem foreningslederne. Ikke mindretallets organisering.

Der er meget forskellige opfattelser af, om en markant strukturændring nu også vil medføre rationaliseringsgevinster. Blandt dem, som bakker helt op om én samlet organisation er det et hovedargument, at man vil kunne spare ressourcer via effektivisering. For én af de interviewede er det afgørende, at mindretallet ved en samling af foreningerne vil opnå stordriftsfordele på en række områder – indkøb, finansforhold, lønforhandling, ejendomsadministration og -vedligeholdelse, IT, anden administration etc. Derved vil der samlet kunne hentes en rationaliseringsgevinst. For som han konkluderer, ”... så er der tusinde ting, hvor man siger; jamen hvis vi vil gøre det fælles, så bliver tingene meget lettere.” En anden ser også store fordele ved at der dannes én mindretalsorganisation, og mener at ”... den største fordel er selvfølgelig, at man samler kræfterne.” Hans forventning er, at kampene og mistroen i det nuværende Samråd ville forsvinde, og at man vil få mere slagkraft, fordi ”... man er under et tag og ikke under ti tage.”

En yngre mand, der har læst i Danmark og nu vendt tilbage til Sydslesvig, er tilhænger af at mindretallet går i retning af én fælles organisation, men ”... på den ene side tror jeg ikke, at vi vil spare for forfærdelig mange penge. Altså, det tror jeg med den sammenlagte økonomi, ikke betyder det store, at der bliver besparelser i det. I stedet tror jeg, at det der hjælper meget er et spørgsmål om IT, sociale medier og sådan noget. Så fordi det er svært at få fat i talenter på det område.” Han lægger i det hele taget megen vægt på, at mindretallet ved at samle ressourcerne i én organisation vil kunne forbedre kommunikationen internt til de mennesker, som er en del af mindretallet, og eksternt i forhold til Danmark og til det tyske flertal.

Der er andre, der er skeptiske over for om der vil være væsentlige rationaliseringsgevinster ved en stor organisationsændring, og henviser til manglende historisk belæg for at konkludere, at samling til store enheder i sig selv medfører større effektivitet og øget produktivitet. Der er dog også mange, som mener at det er muligt at foretage effektiviseringer inden for den nuværende struktur. Det har den ældre kvinde udtrykt klart i det foregående afsnit, men med den tilføjelse, at det afhænger af viljen til at samarbejde i Samrådet. En anden, der også er imod tanken om at samle foreningerne

til én fælles organisation, lægger op til et tættere samarbejde med "... fælles organisering af alt det, hvad der fungerer i maskinrummet."

Andre er inde på det samme. En yngre kvinde, som er citeret flere gange tidligere, der er uddannet i Danmark og vendt tilbage til Sydslesvig, er som beskrevet meget kritisk over for Samrådet som hun mener er styret af eliten inden for mindretallet. Hun mener omvendt, at strukturdebatten er meget relevant, for "... jeg tror, vi spilder både energi og penge på, at vi har de samme processer i alle foreninger af samme slags. Og man kunne sagtens – er jeg ret overbevist om – gøre dem noget mere produktive." For hende er det vigtigt at drøfte, hvordan man kan gøre tingene bedre og mere effektivt inden for de eksisterende rammer. Hun er åben over for sammenlægninger, både af nogle foreninger og i forhold til antallet af distrikter og menigheder, og tog afsæt i sit eget nærområde i Flensborg: "Altså hvis bare man kigger på menighederne. Vi har fem menigheder, og hver menighed tilbyder noget, plus, altså de SSF-kredse, og dem har vi jo langt flere af end fem. ... Det er jo vildt. Og hvis alle gik ind og sagde; vi laver filmaften, vi laver læsekredse. Det gør de heldigvis ikke. Så de har noget samarbejde. ... Jeg tror, vi kunne gøre det endnu bedre og samarbejde endnu mere i forhold til de arrangementer."

En anden, der også er imod at give Samrådet beslutningskompetence, mener, at det er muligt at spare ressourcer på et tættere og bedre samarbejde mellem foreningerne. Det mener hun især er muligt ved at slå administrative funktioner sammen, så man "... måske også på sigt kan undvære nogle medarbejdere. Det skal man heller ikke sige højt, men så måske nogle administrative medarbejdere, ikke?" Hun italesætter dermed et tabu: Et tættere administrativt samarbejde mellem foreningerne kan betyde færre medarbejdere inden for dette område. Hun er i virkeligheden den eneste af de interviewede, der direkte konstaterer, at sammenlægninger og effektiviseringer kan medføre færre medarbejdere.

En anden lægger vægt på at det er nødvendigt at prioritere ressourcerne, og spørger retorisk: "Og hvis du så hører, at sådan et forsamlingshus bliver brugt to gange om året? ... og så er det måske ti medlemmer, der bruger det to gange om året ... Altså hvor meget har vi råd til sådan nogle ting?" Han mener også, at det kan være nødvendigt at sælge et forsamlingshus eller lukke en skole, hvis midlerne kan bruges bedre til at holde liv i mindretallet på andre måder. Altså at man skal være bedre til at slagte nogle hellige køer, hvis ikke det giver mening at bevare et forsamlingshus eller en skole, hvor der er meget få, som benytter det. En anden forholder sig også til, om pengene inden for Kirken kan benyttes bedre. Hun bor i en mindre by i den vestlige del, hvor hun jævnligt

går til gudstjeneste, og ”... der sidder vi da med to-tre mand, hvor jeg så virkelig tænker: Okay, kan det egentlig betale sig? Hvor længe kan man egentlig blive ved, og hvad kunne man så gøre?”

En tredje går skridtet videre, selv om han meget kritisk over for strukturdebatten. Han foreslår, at der foretages nogle klare opstramninger mellem foreningerne, og lægger op til, at SdU's opgaver fordeles mellem SSF og Skoleforeningen: ”Hvis nu man tager en forening som SdU. Den har sammenfald på mange punkter med SSF, bare en anden målgruppe, og den har sammenfald på fritidsområdet med Skoleforeningen. Så der kan man sige, jamen altså som en begyndelse, så kan man sige, jamen så flytter den ene del over i noget, så fusionerer man der med SSF, og den anden del fusionerer med Skoleforeningen, sådan at Skoleforeningen har fritidsområdet og SSF det foreningsmæssige og kulturmæssige eller sådan noget, ikke.”

Samme overvejelser har en kvinde, der tidligere har været ansat i SdU. Hun er tilhænger af fusioner, men hælder mest til at det skal ske inden for den eksisterende struktur. Hun mener, at det ”... ville give god mening, hvis SdU fusionerer med SSF og Skoleforeningen. Skoleforeningen kunne overtage børne- og ungdomshusene og SSF og SdU kunne fusionere omkring foreningsarbejdet.” Hun er meget pessimistisk på de mindre foreningers vegne, idet ”... jeg ser bare, at de her små foreninger de kan ikke overleve, fordi de skal have en bestyrelse, og de skal have kasserer, og de skal have formand og næstformand og det der kassererjob, der ligger ude i de små foreninger.” Senere i interviewet påpeger hun, at der trænger til at blive ryddet op i alle de mange foreninger, der er tilknyttet SSF, og spørger retorisk: ”Jamen, kan det ikke gøres på en mere elegant måde?” Altså kan de tilknyttede foreningers opgaver ikke i vid udstrækning overtages af hovedforeningerne, SSF, SdU, Skoleforeningen, Sundhedstjenesten eller andre?

De to ovennævnte er dem af de interviewede, der klarest forholder sig til de større eller mindre overlappende flader mellem foreningerne, og det er dem, der lægger op til den mest radikale løsning i forhold til at opløse SdU og fordele opgaverne mellem SSF og Skoleforeningen. Mange andre er også i varierende grad kritiske over for denne problemstilling, især i forhold til at både Skoleforeningen og SdU har med fritidsområdet at gøre, og at både SdU, SSF og Dansk Centralbibliotek arbejder inden for kulturområdet. Mange er enige i, at der er behov for tættere samarbejde mellem foreningerne, så der ikke er et overudbud af aktiviteter, særligt i Flensborgområdet. Nogle er også inde på, at det er nødvendigt at redefinere nogle af foreningernes opgaver, så kun én forening tager sig af de respektive aktiviteter. Og mange er indstillet på, at det

kan være fornuftigt at man lokalt åbner op for at lægge foreninger sammen og/eller gøre enhederne større for eksempel ved at have færre, større distrikter.

Mindretallet er udfordret

De interviewede er også blevet spurgt, om der er andre problemstillinger, der er vigtigere end strukturdebatten, og mange har peget på, at mindretallet mange steder er stærkt udfordret på lokalt plan. Her fremhæves det især, at der er mangel på frivillige. Det gælder særligt i forhold til at få besat bestyrelsesposterne i foreningerne, men også frivillige i andre sammenhænge som træner/instruktør, hjælp til arrangementer etc.¹⁶

Mange udtrykker i varierende grad pessimisme på det lokale foreningslivs vegne. Det er en gennemgående pointe, at det helt enkelt er vanskeligt at engagere mennesker til at gøre en frivillig indsats. Det ses både som en følge af en generel samfundsudvikling, hvor forældre med børn i børnehaver og skoler har meget begrænset tid til frivilligt arbejde, men også at mange har en anden tilgang til frivilligt arbejde end det var tilfældet for nogle årtier siden. Uanset hvad opfattes det hos mange som et hovedproblem i Sydslesvig, at der er for få engagerede frivillige, og at de bliver færre. Én udtrykker det med, at "... der mangler mennesker derude, som yder et stykke arbejde, og de bliver ikke flere. De bliver færre, fordi hele vores samfundsstruktur har ændret sig, i og med at vi er blevet mere nydere og ikke så meget ydere inden for de foreninger, som sådan kræver en frivillig indsats." Derfor mener han, at det er nødvendigt at kigge på strukturerne og om en anden organisationsform kan være med til at afbøde virkningerne denne tendens.¹⁷

En pensioneret kvinde, der er formand for et menighedsråd, forklarer problemstillingen med, at hun ville være stoppet som formand "... hvis ikke det var fordi det er sådan i Sydslesvig, at for at komme ud af et bestyrelsesarbejde skal man selv finde sin efterfølger. ... Der mangler folk til at tage over, og det klager jo alle foreninger over." Dette er et forhold flere har kommenteret, at der i bestyrelserne er

¹⁶ Udfordringen for mindretallet lokalt i forhold til engagement og at skaffe aktive medlemmer gennemgås ikke udtømmende her. Det har ikke været en central del af denne undersøgelse, men baseret på udsagnene i interviewene bør det overvejes at lave en samlet undersøgelse med fokus på udfordringerne for mindretallet på lokalt niveau. Det vil kunne gøres på flere forskellige måder, men det vil være vigtigt at inddrage alle mindretalsforeninger, og geografisk komme bredt ud i Sydslesvig. En sådan undersøgelse kunne tænkes at være en kombineret spørgeskema- og interviewundersøgelse.

¹⁷ I september 2022 udkom en rapport fra Kulturministeriet med titlen "Foreningers bureaukratiske byrder" med resultaterne fra en større spørgeskemaundersøgelse blandt frivillige i danske foreninger. Rapporten er især interessant fordi mange af hovedkonklusionerne om at skaffe og bevare frivillige inden for danske foreninger svarer nøje til mange af de interviewedes opfattelser i forhold til de sydslesvigske foreninger. Rapporten kan downloades på <https://kum.dk/aktuelt/nyheder/bureaukrati-presser-mange-foreningsaktive>.

mange, som har siddet på posterne i meget lang tid, enten fordi det ikke er muligt at finde afløsning, eller fordi nogle ikke ønsker at træde tilbage. Det kan medføre, at det går ud over dynamikken. En kvinde, som er formand i et SSF-distrikt og aktiv i flere andre foreninger, synes at dette er et problem: ”Det er da svært, når der har siddet nogen på en post i 30 år. De kender jo måske ikke ligefrem altid sådan nogle lidt yngre, nogle, som de lige kan prikke på skulderen og sige: ”Vil de ikke være med til at overtage et eller andet?”.”

Andre har kommenteret, at aktiviteterne især i SSF-regi mest retter sig mod ældre, mens der er færre ting for unge og yngre mindretalsmedlemmer. Én ung mand, der er under uddannelse i Danmark og vil vende tilbage til Sydslesvig efter afsluttet uddannelse, omtaler direkte SSF som en ”gamlefolk-forening”: ”Når det sådan kommer til SSF, så er det jo primært folk i min forældregeneration, der sidder der. Og jeg vil ikke sige, det kan virke skræmmende, men det virker sådan gamlefolk-foreningsagtigt. Altså, der er ikke så meget opbakning om den kommende eller den unge generation, som så vil være de næste, som træder ind i arbejdslivet, og som jo egentlig skal overtage alle de der poster.”

En ung kvinde har en næsten tilsvarende holdning, og mener at der både i SdU og SSF er for få unge, som deltager aktivt: ”Altså jeg synes, at de folk, der har poster er de gamle og det fører til, at deres fokus ligger på gamle personer.” Derved afskærer foreningerne sig fra at få unge til at engagere sig og blive frivillige i foreningerne.

Det står noget i modsætning til opfattelsen hos en anden ung mand, der også er under uddannelse i Danmark, men tidligere har været aktiv i det sydslesvigske foreningsliv. Han mener, at der er grøde blandt de unge sydslesvigere, og giver udtryk for, at det er muligt for unge at blive valgt, hvis de ønsker det, men mener samtidig, at det er svært for unge at blive valgt til de øverste, besluttende organer. Alligevel er han positiv i forhold til at få unge til at engagere sig i foreningerne: ”Ja, altså, der er altid aktive. Jeg kan se det. Jeg kan se, at der er unge, der har lyst til at deltage i de forskellige aktiviteter, vi for eksempel kommer med i Grænseforeningen Ungdom. Jeg kan se, at SSW-U blomstrer op, at SdU har flere og flere unge, der deltager i de forskellige, ja grupper de nu har sat i gang.” Han forklarer også, at han kommer fra Flensborg, og at det kan være at forholdene i landområderne og i de mindre byer er anderledes.

Flere er inde på, at der stilles store administrative krav til bestyrelsesmedlemmer. Som formanden for et menighedsråd forklarer, så er det en stor arbejdsbyrde, og hun føler ikke, at hun og de øvrige i menighedsrådet har den faglige ballast til stå for det, idet menigheden nærmest er en lille forretning, der blandt andet skal stå for ansættelser,

vedligehold, regnskab o.a. Hun påpeger, at samfundet i dag er langt mere komplekst end det var for 50 eller 100 år siden, og at det kunne være en løsning, hvis administrative byrder blev løftet væk fra det lokale niveau og overgivet til en central fællesadministration.

Det synspunkt er mange enige i. Flere har kommenteret, at mange administrative opgaver skræmmer mennesker væk, som ellers er eller ville være aktive. En kvinde konstaterede: ”Ja. Det [en lettelse for administrative opgaver] synes jeg da lyder godt. Altså, fordi det netop er svært, at få folk til alt det der kedelige, det gider de ikke rigtigt eller ”nej jeg er måske ikke så god til dansk endnu.” Og ja, det har vi da også oplevet, at der er... Altså, der er altid nogen, der hjælper med, når vi har nogle arrangementer, med at de står på en post eller sælger kaffe og kage, eller sådan noget. Men det der med foreningsarbejde og bestyrelsesarbejde, det er lidt svært at få folk til.” En anden anfører også, at en ”fjernelse” af administrative byrder ville have stor betydning, ”... fordi det er tit det, der skræmmer folk væk fra overtage og engagere sig.”

Andre taler specifikt om, at det er særlig vanskeligt at skaffe kasserere, og at det ville hjælpe meget, hvis den opgave blev klaret centralt, ligesom det ville være en god idé hvis medlemskartotekerne blev styret centralt.

I en dansk undersøgelse foretaget af Kulturministeriet om frivillige i danske foreninger, har hver anden svaret ja til, at ”... der er et problem med bureaukratiske byrder i foreningen.”¹⁸ Det er også næsten halvdelen, som har svaret at de inden for det seneste år har gjort sig overvejelser om at stoppe som frivillig. Desuden har næsten tre ud af fire svaret, at de er enige eller helt enige i, at det er svært at hverve frivillige til deres foreninger, mens halvdelen er enige eller helt enige i, at det er vanskeligt at fastholde frivillige. Kulturministeriets undersøgelse har fokuseret på betydningen af bureaukratiske byrder for forskellige danske foreninger, og resultaterne kan naturligvis ikke overføres til Sydslesvig i forholdet én til én, men det er i hvert fald en indikation af, at administrativt arbejde har en stærkt negativ indvirkning på villigheden til at påtage sig frivilligt foreningsarbejde.

En mand blandt de interviewede konstaterer om centralisering af administrative opgaver, at ”... det er vistnok noget, vi kommer hen til, tror jeg.” Og han fortsætter med at være pessimistisk i forhold til hele frivillighedsprincippet inden for foreningerne, for ”... hvis man kigger på befolkningen, vil folk hellere sige: ”Ved du hvad, jeg betaler hellere 50 euro mere i kontingent og skal ikke være medlem af en bestyrelse og gøre

¹⁸ Kulturministeriet: ”Foreningers bureaukratiske byrder”, september 2022.

noget frivilligt arbejde. Jeg vil kun komme til min yoga, eller jeg vil kun komme til teaterforestillinger og vil ikke have noget at gøre med det. Jeg skal ikke bage en kage eller koge kaffe eller skal stille borde og stole frem.” Det tror jeg er sådan en Gesellschafts-ting, hvor vi kommer hen. Det kan godt ske, ikke? Jeg personligt ville synes, at det ville være dårligt.” Lidt senere fulgte han op med at forklare om den afvisende holdning til at engagere sig i foreningslivet: ”Jeg har ikke tid, og jeg kan ikke, og jeg vil hellere betale mere. Og så vil jeg har min ro. Altså, det er jo altså, hvis du tager sportsforeninger, er det helt klart: ”jeg kommer her for at dyrke sport”.” En anden aktiv i en SdU-forening er også skeptisk over for, om det i fremtiden vil være muligt at opretholde et foreningssystem, baseret på frivillige, og hun er i hvert fald åben over for at det kan være nødvendigt, at ”... der skal komme faste folk på, som får betaling for det her arbejde...” for at holde liv i lokale aktiviteter.

En centralisering af administrative opgaver fører også til en vis bekymring hos flere for, at det kan føre til en mere generel centralisering og et øget hierarki. Denne bekymring er især udtalt i områder uden for Flensborg, og det virker som om den er stigende jo længere fra Flensborg de interviewede bor. Det er især én, der har italesat dette problem, og han har en opfattelse af, at ”... jo nærmere man er på Flensborg, jo nærmere er man også på tilgangen til resurser og penge. Jo længere du er ude i Sydslesvig, så er det sådan set utroligt svært ... Altså udkants-Sydslesvig, som ligger i syd, er utroligt dårligt stillet i forhold til den kerneregion omkring Flensborg til Slesvig.” Han er en klar tilhænger af model D, og han forventer at det vil være med til at rette op på dette problem.

Der er også andre af de interviewede, der har en nogenlunde tilsvarende bekymring for ”udkants-Sydslesvig”. Flere fra mindre byer i både den vestlige og sydlige del oplever noget af det samme, og frygter at lukkede skoler og/eller nedlagte distrikter vil medføre at mindretallet forsvinder de pågældende steder. Andre interviewede, der også bor uden for Flensborg, er enige i, at meget er og bliver samlet i Flensborg, men det fører til forskellige holdninger i forhold til om det er godt eller dårligt. Et par interviewede mener, at det er naturligt og med til at styrke mindretallet, at Flensborg er et kraftcenter, hvor de fleste forholdsvis let kan komme til. Andre ser det som en svækkelse af mindretallet, at mange vigtige beslutninger sker i Flensborg, og at mange aktiviteter finder sted her.

En anden, der er citeret flere gange som er kritisk over for Samrådet og imod at give det beslutningskompetence, er meget bekymret for en øget centralisering, fordi ”... den der centralisering, den er jo den ene side af medaljen og den anden side hedder jo så

også ensretning. Ensretningen, som så for mig at se også går ud over det lokale engagement og de lokale initiativer i det hele taget.” Det er en tendens han har oplevet gennem mange år inden for mindretallet – både som frivillig og som ansat – og han mener at der også i stigende grad er udviklet en hierarkisk struktur, hvor ”... alt skal op til toppen og vende igen. Jeg er meget større tilhænger af en større decentral organisation, hvor beslutninger træffes der, hvor de også kommer til at være afgørende.” Det er en anden måde at anskue problemstillingen på, og han mener at øget lokal indflydelse og beslutningskompetence vil kunne engagere og skabe mere liv lokalt.

Flere savner, at man fra centralt hold bliver bedre til at yde støtte til foreningsudvikling. En leder i en SdU-sportsklub fortalte om, hvordan de havde haft besøg af en foreningskonsulent fra Dansk Idrætsforbund, som havde ”... holdt oplæg og lavet en workshop med os omkring, hvordan kan vi vinde medlemmer, og hvordan kan vi holde fast i medlemmer, og hvordan kan vi egentlig stille vores forening på et moderne fundament. Og det var virkelig, virkelig givende. Altså siden da arbejder vi virkelig målrettet med bestemte værktøjer, som hun har givet os med på vejen. Og sådan noget har jeg aldrig oplevet her i mindretallet. At vi bliver støttet som forening, virkelig med konkrete værktøjer, som jeg med det samme kunne omsatte til noget.” Hendes udtalelse er både en kritik af en manglende central støtte fra mindretalsforeningerne til de lokale foreninger og klubber, men også en konkret anvisning på, hvad hun mener der kan gøres.

En anden henviser til, at der er behov for ”vandre-konsulenter”, der tager rundt og støtter de lokale foreninger. Det skulle være et korps, der fungerede i stil med tidligere tiders vandrelærere, men her altså med en opgave om at give støtte til foreningsudvikling.

Der er også flere, som har henvist til den betydning lærerne tidligere har haft lokalt. En kvinde har beskrevet, hvordan hun som barn i den sydlige del af Sydslesvig havde haft en skoleleder, der meget aktivt gelejdede hende og de øvrige elever videre til de danske foreninger i byen. En anden, som kommer fra Angel, har forklaret en del af de lokale foreningers udfordringer med, at ”...de færreste lærere bor jo der, hvor de arbejder. Og det var i gamle dage lidt anderledes. Da jeg gik i skole, var alle mine lærere i den samme kreds, boede de som vi elever rundt om skolen. Altså, de har ikke aldrig boet i Sønder Brarup, men i omegnen. Der hvor også eleverne kom fra, boede også lærerne og ikke i Flensborg eller i Slesvig eller i Leck.”

Blandt de interviewede er der altså stor enighed om, at de lokale foreninger i Sydslesvig er udfordret, især fordi der for få engagerede og frivillige, og at der tillige er

en tendens til, at der bliver stadig færre. Under alle interviews er det drøftet, om en forenkling af foreningsstrukturen lokalt kan være med til at løse nogle af problemerne. Det mener langt de fleste at det kan, og flere mener at det er helt nødvendigt at gå i den retning.

En udtrykker det med, at "... hvis du kigger på de forskellige foreninger eller de folk, som engagerer sig ude på landet: Det er altid de samme mennesker der. Altså, det er dem som er i SSW, der er de samme mennesker som er i SSF, i samarbejdsrådet på de forskellige skoler eller børnehaver. Det er de samme mennesker, som organiserer sig." Han er tilhænger af en samling til én samlet mindretalsforening, og ser blandt andet lokale fordele ved, at der er behov for færre frivillige til bestyrelsesarbejde m.v. Det samme argument benytter en anden, der også er fortaler for en samlet forening "... fordi man har brug for færre bestyrelsesmedlemmer, bliver det måske også nemmere at skaffe folk til det."

Der er også flere blandt de interviewede, som ikke ønsker større ændringer af de nuværende strukturer, der ønsker forenklinger lokalt. Nogle ønsker lokale fusioner mellem foreningerne – især mellem SSF og SdU – mens andre foretrækker, at samarbejdet bliver tættere. Men stort set alle er enige i, at der må gøres noget, fordi det ellers kan blive umuligt at skaffe frivillige nok til at besætte alle bestyrelsesposterne i foreningerne.

Der er også flere som anfører, at hvis der kun var én mindretalsforening lokalt, ville det være mere overskueligt, og at især nye inden for mindretallet har svært ved at gennemskue, hvilke foreninger der tager sig af hvad. Derfor kunne det være en fordel, hvis man kan melde sig ind i én mindretalsforening, der så varetager det hele.

Den løsning advarer andre imod, fordi det vil betyde, at medlemmerne skal betale forholdsvis højt samlet kontingent. En har udtrykt det med: "Hvis vi nu lægger hvert kontingent sammen, så vil det blive et ret stort kontingent. Nogle skulle betale for at være medlem af hele pakken, og så er der nogen, der siger: "Jamen, jeg vil aldrig nogensinde gå til sport. Jeg vil aldrig nogensinde gå til en koncert, eller jeg vil aldrig nogensinde have mit barn døbt." Så er det lidt uheldigt, da vi siger, om det er alt som i en pakke." Hun mener i stedet, at foreningerne skal være langt bedre til at orientere om de øvrige foreninger, især over for nye medlemmer, så de fra starten ved, hvad der foregår i andre mindretalsforeninger. Flere andre er inde på det samme, og at det skal være muligt, alene at deltage i de ting, man interesserer sig for. Denne holdning skal også ses i sammenhæng med, at flere tillægger mangfoldigheden inden for mindretallet

stor værdi, og at det skal være muligt at være en del af mindretallet på forskellige måder.

Sammenfattende kan man sige, at der blandt de interviewede er mange som mener at strukturdebatten er relevant, og at der altid er behov for at forholde sig til, om der er behov for forandring og om mindretallets organisering kan gøres bedre på andre måder.

Blandt dem der er klare tilhængere af en stor ændring af strukturerne i retning af en fælles organisation, har argumentet om effektiviseringer og stordriftsfordele stor betydning. Andre, som egentlig hælder mere til at den nuværende organisering skal fortsætte, er der også en forventning om, at der kan effektiviseres ved at foretage nogle fusioner og sammenlægninger, ligesom en klarere afgrænsning mellem foreningernes opgaver vil kunne begrænse overlappende flader. Tilsvarende er mange indstillet på, at en række administrative opgaver som fx IT, ejendomsadministration, økonomi, indkøb etc. med fordel kan klares i fællesskab mellem foreningerne. Der er også flere, der er skeptiske over for, om en samling i større enheder nu også vil medføre effektiviseringsgevinster.

Der er nogle, der mener at strukturdebatten er skudt ved siden af, idet de mener at de nuværende strukturer egentlig er udmærkede, og at hovedproblemet i stedet er det dårlige samarbejde mellem foreningslederne. Og mange mener, at det er mere relevant at forholde sig til udfordringerne for mindretallet på lokalt niveau, hvor der er mangel på engagerede aktive. Flere er i varierende grad pessimistiske i forhold til mindretallets fremtid på lokalt plan, og mener at der er stort behov for, at der gøres noget for at puste liv i det lokale foreningsliv.

Kapitel 5: Samarbejde

Under alle interviews er der blevet spurgt om synet på samarbejdet inden for det danske mindretal. Det gælder både samarbejdet på centralt og på lokalt niveau. Punktet lægger naturligvis tæt op af nogle af de øvrige temafelter, især om holdningen til Samrådet og om synet på behovet for forandring. Alligevel har det været frugtbart at spørge direkte til, hvordan de interviewede oplever samarbejdet, og hvad de mener der kan gøres bedre.

Det er først og fremmest vigtigt at skelne mellem det lokale samarbejde og samarbejdet centralt mellem hovedforeningerne. De fleste er enige om, at det lokale samarbejde grundlæggende fungerer godt, mens flere er kritiske over for forholdene på centralt niveau.

Det centrale samarbejde hænger tæt sammen med Samrådet, og som beskrevet i kapitel 3 er det en udbredt opfattelse, at det fungerer dårligt og er præget af magtkampe og personfnidder. Det er kun få, som har vurderet sammenhængen mellem det centrale og det lokale samarbejde, men som én har bemærket så "... gnider det allerede i Samrådet, og derfor er det også i basis, at det måske så ikke fungerer. Og det ville være meget lettere for en skoleleder og en SSF-formand, hvis toppen allerede fungerer." Det ville være en helt anden sag, hvis samarbejdet i Samrådet fungerede godt, for "... hvis Skoleforeningen allerede har den holdning: "Vores hus er åben for SSF og alle de andre, og det er fuldstændig i orden, at vores rengøringsdame så gør rent." Det er jo de der småting, der skal bare kommunikeres, og det er en holdning. Hvis der i Samrådet er en holdning, om at være gode mod hinanden, så går det også ned." En anden har været inden på det samme og understreget, at "... jeg tænker det er vigtigt, at man som Samråd, hvis man gerne vil noget, så skal man fastholde, at man skal have en god dialog nedad."

Der er en udbredt opfattelse af, at det lokale samarbejde fungerer godt, men at der er plads til forbedringer. I hvert fald er der god vilje til at arbejde sammen foreningerne imellem. Naturligvis er der også visse steder lokale personstridigheder, men vurderet ud fra interviewene virker det til at være undtagelser. Der er mange gengangere blandt de aktive i de lokale foreninger, både i bestyrelserne og blandt dem, der står for arrangementerne. En mand fra en mindre by på Angel forklarer det med at "... så går jeg til bestyrelsesmøder, og så møder jeg tre gange om ugen de samme folk. Og hver gang med en anden kasket. Én gang er de for SdU og én gang er de der for SSF og én gang er de der for Skoleforeningen eller for Kvindeforeningen." Derfor er der et meget

tæt samarbejde mellem foreningerne i landsbyen, men han mener at det giver god mening, hvis foreningerne lokalt bliver lagt sammen – hvis det er praktisk muligt.

Andre er mere skeptiske over, om der nu også vil være store forbedringer ved at fusionere foreningerne lokalt. Nogle er kritiske over for, om det vil være meget lettere at skaffe frivillige til bestyrelserne i de samlede lokale foreninger, fordi opgaverne i én fælles forening jo også vil være flere og større, end de var i de mange små foreninger. Der er også flere som er inde på, at det faktisk er udmærket med en vis konkurrence mellem foreningerne, både lokalt og centralt. Det er ikke nødvendigvis et stort skridt fremad, hvis opgavefordelingen mellem foreningerne bliver meget klarere og mere entydige, fordi en vis konkurrence er med til at øge både kvantiteten og kvaliteten af udbuddene.

Som beskrevet i det foregående kapitel er der mange som er indstillet på, at der skal ske lokale foreningsammenlægninger – primært mellem SdU og SSF – mens flere er skeptiske over for, om det er muligt med én lokal mindretalsforening som inkluderer Skoleforeningen. Der er også flere som er indstillet på, at de lokale enheder skal være større for at kunne overleve. Én af de interviewede henviste til, at man inden for Kirken for nogle år siden havde sammenlagt menigheder til ”... et meget, meget stort område.” Der havde været stor bekymring for, hvordan det ville gå, men ”... det har faktisk været meget, meget positivt og det går rigtig godt.” Derfor mener hun, at ”... jeg kunne godt forestille mig, at mange små distrikter ville have fordel af at kunne slås sammen”, men anfører samtidig, at ”... man skal være meget, meget bevidst om, hvis man laver sådan nogle fusioner, at man stadigvæk skal kunne mødes ude de forskellige steder”, fordi der er nogle, som ikke kan eller vil køre ret langt.

Der er forskellige holdninger til hvor godt samarbejdet i foreningerne uden for Flensborg fungerer i forhold til hvordan det er i foreningerne i Flensborg. En yngre kvinde bor nu i Flensborg, men har tidligere boet i en mindre by, og hun beskrev en forskel mellem de to steder. I Flensborg er samarbejdet mellem foreningerne ikke særlig tæt med hensyn til eksempelvis arrangementer og medlemshvervning, ”... fordi vi ikke nødvendigvis er afhængige af det i Flensborg.” I den mindre by er det derimod helt afgørende, at der er et tæt samarbejde, og derfor er der koordinerende fællesmøder. Her er der også en stor sammenhæng mellem foreningerne, og det er næsten de samme mennesker, der sidder i bestyrelserne for SSF og SSW, ligesom der også er gengangere i menigheden.

Der er andre, som har kommentarer til, at man også lokalt skal være bedre til at koordinere og orientere hinanden foreningerne imellem. Nogle har efterspurgt en fælles

digital platform, hvor foreningerne kan lægge informationer om arrangementer op og i øvrigt udveksle oplysninger med hinanden. Andre har ønsket, at flere møder bliver holdt digitalt, fordi det kan være svært for mange at nå at møde op til fysiske møder.

Flere har peget på arrangementerne i forbindelse med årsmøderne som et rigtig godt eksempel på det lokale samarbejde, når det er bedst. Her går foreningerne sammen, og bidrager hver især til det fælles arrangement. Det er vigtigt for mange, at deltagere fra forskellige foreninger deles om opgaverne, og en kvinde i en mindre by på vestkysten udtrykker det med, ”... der får vi jo også, ja, hjælp fra hinanden. Altså, nu her til årsmøde eller til sankthans eller noget, det er jo sådan en stor fest, og der kommer jo alle foreninger og hjælper med at bygge op og tage ned igen. Og FDF sælger drikkevarer, og skoleklasserne, de kommer med kager... Og det er vi da også meget stolte af, at vi har et godt samarbejde. At det fungerer lige hos os.”

Et par andre har fremhævet ”løveløbet” i 2022 som en ny aktivitet, hvor samarbejdet mellem foreningerne har været rigtig god. Årsmøderne og løveløbet er aktiviteter, som engagerer mange og derfor vigtige til at booste samarbejdet, men også til at få flere med i mindretalsfællesskabet. For som en siger: ”... jeg tror bestemt, at hvis man nu just in time gik ud og prøvede på at få fat på nogle af de folk, der har været med til at lave de succesfulde årsmøder, arrangementer eller dem, der har været med til at lave løveløbet. Så tror jeg, man kunne headhunte en dejlig gruppe af engagerede mennesker, som også ville have mod på at lave andre ting.” Men hun mener samtidig, at ”... vi skal være opmærksomme på, at vi skal blive meget bedre til at følge op på tingene.” Når der har været arrangementer, hvor mange har været engageret og mange har deltaget, skal man blive bedre til at lære af det for at kunne fastholde de nye som aktive.

I det foregående kapitel er det beskrevet, hvordan nogle inden for mindretallet er bekymret for, at for mange beslutninger centraliseres, og at afstanden fra basis til foreningsledelserne bliver for stor. Det hænger især sammen med en bekymring for, at en centralisering af administrative opgaver også kan føre til en centralisering generelt. For der er stor opbakning til, at visse administrative opgaver flyttes væk fra de lokale foreninger, men det må ikke føre til øget generel centralisering. Og som én har understreget må det ikke føre til ensretning, idet der i stedet er behov for en mere decentral beslutningsstruktur. En anden har været inden på noget af det samme, men her i forhold til åbne for et tættere samarbejde mellem medarbejderne i foreningerne. Hun har tidligere været ansat i en mindretalsforening, og deltaget i to samarbejdsnetværk, hvor medarbejdere i de forskellige foreninger deltog. I begge udvalg var samarbejdet godt, og deltagerne kom i fællesskab op med nye ideer og konkrete forslag. Hun mener

at det er vigtigt, at "... det skal bare også respekteres og accepteres af den øverste ledelse, at der sidder nogle kanondygtige medarbejdere rundt omkring, som virkelig gerne også vil have mere ansvar og også er kompetente til at tage ansvar." På den måde vil den type medarbejdernetværk mellem foreningerne, hvis de fik lov til at træffe beslutninger, kunne effektivisere samarbejdet mellem foreningerne, og være med til at øge dynamikken inden for mindretallet.

Tilsvarende har flere af de interviewede talt for, at foreningerne i fællesskab etablerer et korps af konsulenter, der kan støtte foreningerne lokalt i forhold til foreningsudvikling, medlemspleje m.m. En har talt om "vandrekonulenter" og en anden om "ambassadørkorps" – i stil med elevambassadørerne – der er til rådighed for foreningerne rundt om i Sydslesvig. Uanset navnet på korpset lægges der mest op til, at det skal være aflønnede mennesker, som støtter foreningerne. Der er dog også et par af de interviewede, der foreslår en model, hvor frivillige "ambassadører" fra velfungerende distrikter benyttes til at støtte andre lokale foreninger. Altså en form for "best case"-erfaringsudveksling mellem de lokale foreninger.

Sammenfattende kan det konstateres, at de interviewede grundlæggende er enige om, at samarbejdet mellem foreningerne fungerer godt lokalt, og langt bedre end på centralt niveau. Men der er også mange forslag til, hvordan det kan blive bedre fremover. Både via støtte fra centralt hold, men især via endnu bedre lokalt samarbejde.

Kapitel 6: Demokrati

En væsentlig del af strukturdebatten drejer sig om demokratiet inden for mindretallet. Hvordan fungerer det, og vil det blive bedre ved en strukturændring? Som en del af demokrati-spørgsmålet indgår også holdninger til åbenhed og transparens i forbindelse med beslutningsprocesserne.

Under interviewene er der både spurgt til, hvordan demokratiet fungerer nu, og hvordan demokratiet kan tænkes at blive, hvis der gennemføres en ændring til en samlet organisation med et folkevalgt sydslesvigsk råd.

Gennem alle årene siden Samrådet blev etableret i 1971 har demokratiet løbende været debatteret. Fungerer det i foreningerne, og har Samrådet demokratisk legitimitet, når det ikke er direkte valgt af medlemmerne af mindretallet? Som nævnt i indledningen har Samrådet gennem årene haft et noget skidt image hos dele af mindretallet, og er blevet kaldt flere negativt ladede udtryk som ”junta” og ”funktionærernes klub”. Det er en antydning af, at grupper inden for mindretallet har opfattet Samrådet som et lukket forum. Men det er også et antydning af, at nogle mener at Samrådet ikke er helt demokratisk.

Hvordan fungerer demokratiet?

Det er kendetegnende at langt de fleste mener, at demokratiet i foreningerne fungerer godt, men at der er alt for få sydslesvigere, som benytter sig af det. Der er ikke ret mange, der møder op til generalforsamlingerne og kun få, der er villige til at stille op ved valgene. Derfor er det en snæver kreds, der vælges til bestyrelserne i foreningerne.

En kvinde som er engageret i sine børns skole, udtrykker det med at ”... jeg synes i hvert fald, at det er nemt at få lov til at have noget at skulle have sagt, hvis man gider engagere sig – ja om det er det ene eller det andet, tredje eller fjerde sted. Så tænker jeg egentlig, at der er rig mulighed for at kunne engagere sig.” Problemet består i, at ”... det jo altid er Tordenskjolds soldater, der sidder der, og der er mange, der ikke møder op, fordi de er bange for at blive valgt, fordi de er de eneste, der er der.”

En anden kvinde, der er aktiv inden for SSF og Kirken, er også kritisk over for det manglende engagement, og mener at det er ødelæggende for demokratiet: ”... men folk skal også være villige til det her demokrati. De skal også være villige til at melde sig ... Det er klart, at hvis der ikke er ret mange, der melder sig, ikke ret mange, der ligesom har lyst til at blande sig i debatterne eller sådan noget, så er det klart at der er nogen ovenfra, der bestemmer og tager beslutningen, fordi nogen skal tage nogle

beslutninger.” Ifølge hende medfører det manglende lokale demokratiske engagement derfor, at flere beslutninger træffes på et højere niveau i foreningerne.

Der er en ret bred enighed om, at det er muligt at blive valgt til foreningernes besluttende bestyrelser, hvis man ønsker det. Der er dog et par af de interviewede, som påpeger betydningen af at kunne tale dansk, for at blive valgt højere op i systemet end på det lokale niveau. ”Der er jo selvfølgelig til dels et sprogligt krav. Du kan jo ikke sidde i SdU’s forretningsudvalg eller styrelse eller i SSF’s forretningsudvalg uden at bruge sproget”, som en enkelt udtrykker det. Hun fortsætter med at forklare, at ”... ude i de meget små foreninger, da er det typisk formanden, der i hvert fald skal være noget sprogkyndig, men mange andre i bestyrelsen, de taler måske ikke dansk eller i hvert fald ikke dansk på et niveau, som man kan bruge i et forretningsudvalg.” Denne kvinde er den af de interviewede, som klarest udtrykker betydningen af at beherske det danske sprog, for at blive valgt til andre organer end til de lokale bestyrelser, men der er også andre, der kort har berørt dette under interviewene. Det er ikke til at sige, hvor udbredt dette skjulte sprogkrav er, men beskedne danskundskaber kan godt tænkes at være en medvirkende årsag til, at forholdsvis få ønsker at blive valgt til bestyrelserne.

Der er også nogle som er kritiske over for, hvordan demokratiet fungerer, især inden for Skoleforeningen. En ung kvinde mener, at demokratiet fungerer godt i SSW, hvor også unge har mulighed for at blive valgt og få indflydelse, men hun er stærkt kritisk over, hvem der reelt træffer beslutningerne i Skoleforeningen, som hun ikke mener er demokratisk. ”Det er embedsfolkene, der bestemmer. Og man har der ikke så god mulighed for at være med i diskussionerne.” Hun er også kritisk over for SdU og SSF, for ”... når jeg kigger på SdU, så syntes jeg, at den organisation er meget gammel i forhold til, at det er de unge det handler om.” Og i SSF ”... synes jeg, at de folk, der har poster de er gamle og fører til at deres fokus ligger på gamle personer. Og det kan jeg også godt forstå. De skal jo ikke væk organisationerne, men alligevel syntes jeg, at som en ung person skal man virkelig kæmpe for at være del af debatten.”

Der er også andre, som er kritiske over for andre dele af demokratiet i Sydslesvig. Det hænger blandt andet sammen med, at det er de samme mennesker, som er valgt mange steder, og at mange folkevalgte samtidig er ansat i en mindretalsforening. Som én har udtrykt der, så ”... er problemet ... i SSF og Skoleforeningen og SdU, det er altid de samme folk, som er ansat også, ja, i toppen. Men derfor er det måske nogle gange lidt svært at få folk ind, som bliver valgt.” Hun bekræftede derefter, at hun anser det som et problem, at funktionærerne inden for mindretallet har en styrende rolle, fordi de ofte er valgt til topposterne i mindretalsforeningerne. Hun er forældrevalgt inden for

Skoleforeningen og er grundlæggende positiv over for demokratiet her, for "... i Skoleforeningen er vi jo forældrestyret, der er jo et stort demokrati. Du kan jo gå til Fællesrådet, du kan stille op til Styrelsen, du kan jo komme op i det hele, hvis du bare vil." Alligevel er hun kritisk over for, hvor godt demokratiet i foreningen fungerer, fordi "... jeg som mor med børn og job. Jeg kunne ikke arbejde som formand, det kan man bare ikke." Derfor er det "... en vis generation, som kan gøre det, som har råd til at blive valgt og være i de der positioner. Ja, det er måske lidt svært, men alligevel har vi, som måske ikke har råd til at være en formand. Vi kan jo vælge, og vi kan jo finde mennesker, som er ældre og måske ikke har børn eller er måske allerede er pensioneret." Hun udtrykker dermed et vigtigt forbehold, og påpeger det problematiske i, at en demokratisk organisation som Skoleforeningen alligevel er i en situation, hvor mange forældre ikke har nogen reel mulighed for at lade sig vælge til en af topposterne i foreningen.¹⁹

En anden kvinde, som er meget aktiv i en større sydslesvigsk by, mener ikke at demokratiet fungerer særlig godt, for "... mindretallet er præget af hierarkiske, patriarkalske strukturer." Hun er især kritisk over for Skoleforeningen, og "... jeg har aldrig forstået Skoleforeningens opbygning. Jeg oplever ikke, at det er muligt. Jeg er kommet som forælder, og jeg har ikke oplevet, at man egentlig bliver hørt, da det er en meget uigennemskuelig struktur og i virkeligheden er det topstyret."

En anden kritiker af demokratiet inden for Skoleforeningen, er samtidig en klar tilhænger af en fælles mindretalsorganisation ledet af et folkevalgt sydslesvigsk råd. Hen mener at Skoleforeningen er topstyret, og at ledelsen går ind for ensretning, "... som ikke tillader, at der virkelig kommer produktive diskussioner. Og sørger for at bruge utroligt meget tid på at få allesammen, altså nye styrelsesmedlemmer, til at ensrette."

I de sydslesvigske foreninger er der tradition for krydsbestyrelser, hvor foreningerne er repræsenteret i hinandens bestyrelser. For eksempel er der i Sundhedsrådet, som er det øverste organ i Dansk Sundhedstjeneste, repræsentanter fra de forskellige mindretalsforeninger og i bestyrelsen for Dansk Centralbibliotek er det ligesådan. Tidligere var SSW og SSF meget tæt viklet sammen, så formanden for SSF automatisk var næstformand i SSW og omvendt, og lokalt er der fortsat mange steder stor overensstemmelse mellem bestyrelsesmedlemmerne i de to foreninger. Gennem årene

¹⁹ Da Udo Jessen blev valgt til formand i Skoleforeningen udtalte han i artiklen "Ny formand og ny næstformand" i Flensborg Avis den 11. oktober 2014, at han hidtil som næstformand havde brugt 900 til 1.000 timer om året. Det svarer til knap 20 timer om ugen.

har der desuden været en meget lang række mennesker, som har været formand eller næstformand i foreningerne, og samtidig været ansat i andre foreninger. Det har især været ansatte i Skoleforeningen, der ved siden af deres arbejde har været formand eller næstformand i SSF, SdU eller SSW. Der er flere, der under interviewene har givet udtryk for, at der kan være problemer ved denne organisationsform. Det kan illustreres ved, at formanden og næstformanden i biblioteksbestyrelsen, repræsenterer henholdsvis Grænseforeningen e.V. og Sprogforeningen, hvor de to så igen repræsenterer Dansk Centralbibliotek i Samrådet. Formanden og 1. næstformand i Sundhedsrådet repræsenterer henholdsvis Skoleforeningen og SdU, og er Dansk Sundhedstjenestes repræsentanter i Samrådet. De er demokratisk valgt ”... så på den måde fungerer demokratiet jo, det er bare ikke særlig gennemskueligt...” som én konstaterer. Derfor mener han, at man skal forsøge at forbedre gennemsigtigheden i og omkring Samrådet, da det ellers kan være med til give fornemmelsen af, at Rådet er en lukket klub.

En anden, der har været med i Samrådet, har gjort sig de samme overvejelser: ”Jeg tænker bare, hvis vi er mere åbne og transparente, og vi kunne gøre det mere interessant for folk at komme til Samrådet. Og det er jo til dels åbne møder. Jeg holder meget af åbne møder, fordi jeg synes ikke, vi har noget at skjule.”

En anden ser det som en fordel, at der i foreningernes bestyrelser er repræsentanter fra de øvrige foreninger. For på den måde bliver de øvrige foreninger løbende orienteret om, hvad der sker i den pågældende forening og hvilke planer der er for fremtiden. Hun ville ønske, at det var sådan i alle foreninger, herunder også at man ”... inden for Skoleforeningen havde nogle siddende fra nogle fra de forskellige foreninger – fra biblioteket, fra sundhedstjenesten og SSF. Sådan at man så da også har en lillebitte medindflydelse på, hvad der sker. Måske ikke ligefrem sætte dagsordenen, men at man bliver hørt.” Hun – og flere andre interviewede – har en opfattelse af, at Skoleforeningen har for stor magt, og ikke er lydhøre over for de øvrige foreningers ønsker. Det gælder især i forhold til skolelukninger, der rammer hele mindretallet, som hun og nogle andre blandt de interviewede mener bør besluttes af hele mindretallet, og ikke blot af Skoleforeningen.

Et sydslesvigsk råd²⁰

²⁰ I interviewene er udtrykkene Sydslesvigsk Råd og parlament benyttet synonymt for et folkevalgt organ i Sydslesvig. I teksten i denne rapport benyttes udtrykkene også synonymt.

Et vigtigt argument for at danne et folkevalgt sydslesvigsk råd er, at det vil løfte demokratiet inden for mindretallet og at det vil gøre beslutningsstrukturerne mere transparente og gennemskuelige.

Man kan overordnet dele opfattelsen af dette op i tre grupper blandt de interviewede. Der er en gruppe, der er helt enige i, at et folkevalgt sydslesvigsk råd vil forbedre demokratiet og gennemsigtigheden. En anden gruppe er principielt enige i, at et sådant råd vil være et demokratisk skridt fremad, men mener at det i praksis alligevel ikke vil medføre et bedre demokrati. Og i den tredje gruppe mener man ikke, at det vil betyde en styrkelse af demokratiet – nærmest tværtimod.

I den første gruppe er de klare tilhængere af model D, og her opfattes forbedringen af demokratiet som en vigtig grund til at oprette en samlet organisation med et folkevalgt råd. Princippet med at alle mennesker, der tilhører mindretallet, kan stille op og stemme til et sydslesvigsk råd betyder et demokratisk løft, ligesom gennemsigtigheden bliver øget i forhold til de nuværende beslutningsstrukturer. Og som en vigtig del tillægges det repræsentative demokrati stor værdi, idet sydslesvigerne frit kan vælge at stemme på de kandidater, de støtter, og stemme dem ud, de har været utilfredse med.

Det er også flere, der mener at et sydslesvigsk råd med beslutningskompetence er at foretrække frem for den nuværende struktur, hvor foreningerne nok er demokratisk opbygget, men hvor Samrådet er uden demokratisk kontrol. I denne gruppe er der også flere som ønsker et beslutningsdygtigt, folkevalgt råd, fordi det vil gøre op med Skoleforeningens magt i det nuværende sydslesvigske organisatoriske system.

I gruppen af dem, der principielt mener at et folkevalgt sydslesvigsk råd vil være et demokratisk løft, er der flere som er kritiske over for, hvordan det vil komme til at fungere i praksis. Én af de interviewede er principielt tilhænger af et sydslesvigsk råd, men "... det kommer også an på, hvem der er del af parlamentet, men hvis det nu repræsenterer mange forskellige personer af mindretallet, så syntes jeg godt, at de kunne træffe beslutningerne." Hendes tilslutning til et folkevalgt råd afhænger af, at alle, som er medlem af en mindretalsforening, er valgbar og stemmeberettiget, så rådet kommer til at repræsentere hele mindretallet. Opbakningen til et parlament hænger sammen med, at det vil være med til at begrænse Skoleforeningens magt, som hun mener er for stor i den nuværende struktur.

En anden af de interviewede er også tilhænger af en parlaments-løsning: "Jeg har ikke nogen entydig holdning til den [et sydslesvigsk råd]. Jeg forstår godt de indvendinger, som siger, at det alligevel ville ende med at være de samme personer, som sad der, som nu også er engagerede. Men ja, jeg syntes egentlig, det kunne være en

god ide.” Hun er som nævnt ovenfor kritiker af, hvordan demokratiet fungerer nu – især inden for Skoleforeningen – og hun vurderer at et folkevalgt råd vil være en demokratisk forbedring i forhold til de bestående strukturer. Hendes opbakning hænger desuden sammen med, at det ville betyde større gennemsigtighed og åbenhed.

Der er også en tredje, som principielt er tilhænger af et parlament, men samtidig er kritisk: ”Altså tanken med parlamentet, den er så smuk, og jeg vil elske den højt, fordi jeg synes, at det er en rigtig god én.” Men hun er samtidig skeptisk over, om det også i virkeligheden vil være en god idé, fordi det vil være den samme kreds af aktive, der er aktive på lokalt niveau, som også vil blive valgt til parlamentet. Derfor risikerer man, at medlemmerne af parlamentet trækkes væk fra det lokale niveau, fordi de ikke længere har tid til at være aktive dér. På den måde kan man risikere, at de lokale aktive flytter deres engagement til det centrale niveau. Der er også en anden som er inde på, at et sydslesvigsk råd jo blot vil betyde at ”... vi skal ud at finde flere folk...”, og det tror hun ikke at ret mange hverken gider eller orker. Det er en væsentlig grund til at hun forkaster ideen om et sydslesvigsk råd.

En mand, som har nær kontakt til Samrådet, mener, at ”... ud fra et demokratisk synspunkt synes jeg, det er super [med et folkevalgt råd]. Men hvem skal have lov til at blive valgt? Hvem skal have lov til at stemme folk ind i et Sydslesvigråd?” Han er også meget optaget af de juridiske vanskeligheder ved at gennemføre en model med et beslutningsdygtigt, folkevalgt Sydslesvigsk Råd. Desuden forventer han, at der nok til det første valg ville være en forholdsvis høj valgdeltagelse, men at der derefter ville blive færre og færre, og ”... på et tidspunkt ville den være nede omkring de 40-50 procent. Hvis vi er heldige.” Derfor stiller han det retoriske spørgsmål om, hvor meget mere demokratisk det ville være i forhold til det nuværende system. Samtidig erkender han, at en parlaments-model vil være mere transparent end det nuværende system, men han ender alligevel med at forkaste tanken om et sydslesvigsk råd, fordi han ikke tror, at det vil fungere i praksis.

En anden, der er aktiv i flere forskellige foreninger og ansat i en mindretalsforening, er egentlig tilhænger af et sydslesvigsk råd, og mener at mindretallet i hvert fald skal bevæge sig i den retning. Men han berører samtidig et problem for sig selv, idet han måske egentlig godt kunne forestille sig at blive valgt ind, men at han som ansat formentlig ikke vil kunne blive det. I hvert fald kan ansatte i foreningerne normalt ikke blive valgt til besluttende organer i den pågældende forening, og det er uvist om det samme vil gælde i forhold til et sydslesvigsk råd: Kan ansatte i foreningerne vælges eller kan de ikke?

Der er flere af de interviewede, som befinder sig i den sidste af de tre hovedgrupper, som er imod en model med et folkevalgt råd. Det er der forskellige grunde til. Et tidligere medlem af Samrådet er imod en parlamentsmodel, fordi det vil flytte mindretalsdemokratiet et andet sted hen. Der vil være en risiko for, ”... at det enkelte foreningsmenneske sagtens kunne sige: Nå okay nu har jeg givet min stemme indtil det næste valg, hvad ved jeg om to eller tre år, og så har jeg gjort min borgerpligt. Mere skal jeg simpelthen ikke gøre.” Derved risikerer man at det frivillige engagement forsvinder. Han lægger op til en klassisk demokratidiskussion om, hvad der er det vigtige ved demokrati. I en dansk kontekst er det især teologen Hal Koch og juristen Alf Ross, der ved krigsafslutningen i 1945-46 diskuterede dette: Koch argumenterede for et deltagende demokrati, hvor demokratiet er en livsform med samtalen som det centrale. Ross så derimod demokrati som en styreform, hvor frihedsrettigheder og retssikkerhed er de vigtigste elementer.²¹ De er enige om, at demokrati er det bedste samfundssystem, men lægger altså vægten på forskellige ting. I en sydslesvigsk sammenhæng betyder det altså – ifølge den interviewede – at demokratiet kunne ændre sig fra et deltagende demokrati, til et repræsentativt demokrati, hvor valgdeltagelsen er det centrale. Han frygter, at det vil få mange til at frasige sig ansvaret for at de lokale foreninger fungerer, og derfor er han imod parlaments-modellen.

En mand, som gennem mange år at været tæt på samrådet, og som er citeret flere gange tidligere – især med kritik af Samrådet – er ikke fuldstændig afvisende over for et folkevalgt sydslesvigsk råd, men for ham er det helt afgørende, at det har demokratisk legitimitet. Det har det alene, hvis det repræsenterer hele mindretallet, og ikke kun nogle få, aktive grupper inden for mindretallet, og dermed nogle få mindretalsinteresser. Han er bekymret for, at det vil være muligt for en lille del af mindretallet at ”kuppe” sig til flertallet i Rådet, og på den måde komme til at bestemme over mindretallet, og han bruger en metafor hentet fra sydslesvigeren Ole Andersens roman *Identitet* til at forklare hvad han mener: ”Det nytter ikke noget, at vi har en kaninavlforening, og så lige pludselig er der en hel masse schæferhundeejere, der tilmelder sig, og så bliver den indefra forandret til en schæferhundeforening.”²²

²¹ For en kort introduktion til debatten mellem Koch og Ross henvises til ”Demokratikanon”, kapitel 30, fra 2008, der er udarbejdet af Udvalget til udarbejdelse af en demokratikanon og Undervisningsministeriet. Inden for idéhistorie er denne demokrati-diskussion helt central og har stået på gennem mere end 200 år.

²² Ole Andersen udgav i 1989 romanen ”Identitet”. I kapitel 16 ”Nørre Uppøper Kaninavlforening” fortæller han, hvordan en hensygnende kaninavlforening blev overtaget indefra af en aktiv gruppe blodhundeejere. Det er naturligvis ment som en ironisk metafor for udviklingen inden for det danske mindretal i Sydslesvig, som han opfattede den.

Der er flere som er imod en model med et sydslesvigsk råd, fordi de ikke mener, at det vil blive særlig repræsentativt. En kvinde, der er aktiv i Skoleforeningen, er kritisk, for "... jeg tænker, at dem, der vil melde sig til sådan noget, det vil nok ikke være dem, der har små børn derhjemme. Altså, fordi det jo er en del af en større arbejdsopgave. Så jeg tror, at der vil blive en meget skæv fordeling, og der vil være en overrepræsentation af folk, som ikke længere har børn i skole og det synes jeg er et problem." Hvis det alligevel blev besluttet at oprette et folkevalgt sydslesvigsk råd mener hun, at "... det er vigtigt, at man i hvert fald ... skal gøre en meget aktiv indsats for at få hele mindretallet med og ikke kun dem, der er gået på pension."²³

En anden er også meget kritisk over for hvor repræsentativt et sydslesvigsk råd ville være. For "... dem, der gør brug af demokratiet, er jo dem, der er aktive. Så det ville jo igen ikke være det brede Sydslesvig ... der ville være repræsenteret, men det er netop også de personer, der har et godt netværk, der er kendte, og folk kender vedkommende." Hun brugte sig selv som et eksempel på en sydslesviger, der formentlig ville blive valgt, hvis hun ønsker det, fordi hun via sit job er kendt i lokalområdet. For sydslesvigere, "... der ikke var ansat eller ikke var frivillige" ville formentlig ikke blive valgt, for "... vedkommende kender man ikke, så jeg tror bare, at sandsynligheden for, at vedkommende ville komme ind, ville være meget lille." Hun forventer også, at der er forholdsvis få, som vil stemme ved valgene, fordi mange ikke vil finde det særlig relevant for dem, og derfor vil det være en beskeden kreds af ansatte og meget aktive, som kommer til at styre det sydslesvigske råd.

Der er også en anden af de interviewede, som er imod et sydslesvigsk råd, og især hvis det har beslutningskompetence, men hvis det alligevel bliver etableret "... så skal de være sikker på, at alle virkelig er repræsenteret i det." Den væsentligste grund til, at hun er modstander af en parlaments-model er dog, at "... jeg er bange for at ... der nok er nogle beslutninger, der bliver truffet, hvor folk føler, at det blev truffet hen over hovedet på dem."

Der er også andre, der forkaster ideen om et sydslesvigsk råd. Her er den væsentligste grund, at de ikke ønsker, at et organ skal kunne træffe beslutninger på hele mindretallets vegne. En ældre kvinde udtrykker sin holdning til et parlament med, at

²³ Dagbladet Information udgav 16. november 2021 artiklen "Den typiske kommunalpolitiker er en hvid, midaldrende mand ... og så har han rigtig mange penge" om den demografiske fordeling i danske kommunalbestyrelser. Som overskriften antyder er der en skæv kønslig og aldersmæssig fordeling i de danske byråd, ligesom andelen af indvandrere og efterkommere af indvandrere er stærkt underrepræsenteret. Ifølge artiklen "Hvid mand, 55 år og offentligt ansat: Mød landets mest typiske kommunalpolitiker" i JyskeVestkysten 21. oktober 2021 er offentligt ansatte også overrepræsenteret i byrådene.

”... hvis det har rådgivende status, så har jeg intet imod det. Men jeg er imod at et råd skal kunne bestemme, beslutte hen over hovedet på de enkelte organisationer, som må formodes at have mest forstand på det, de har med at gøre. Mere end andre.” Hun mener bestemt ikke, at et sydslesvigsk råd ville forbedre demokratiet – tværtimod.

En yngre kvinde giver udtryk for den samme modstand, for ”... jeg bryder mig bare ikke om tanken, at der er et forum, der på den måde vil kunne bestemme og udtale sig på mindretallets vegne. Det er jeg heller ikke rigtig tryk ved, ikke fordi jeg tror, at de siger noget, noget forkert. Men nok fordi jeg ikke tror, at sådan et forum vil kunne være så rummeligt.”

Den mest grundlæggende modstand blandt modstanderne af et sydslesvigsk råd er altså, at man ikke ønsker at beslutningskompetencen skal overføres fra foreningerne til et organ, der dækker hele mindretallet. Det ses ikke som et demokratisk løft i forhold til demokratiet i de nuværende foreninger, hvor brugerne har mulighed for at blive valgt til de besluttende organer.

Sammenfattende kan det siges, at langt de fleste interviewede synes, at demokratiet i foreningerne fungerer godt, men at der er alt for få sydslesvigere, der benytter sig af det og engagerer sig. Derfor er det vanskeligt at få besat bestyrelsesposterne, og der er en tendens til, at det er de samme mennesker, som sidder i alle foreningsbestyrelser.

Der er meget stor forskel i holdningerne til et folkevalgt sydslesvigsk råd. Mange er enige i, at det i hvert fald vil være mere overskueligt og gennemsigtigt end den nuværende beslutningsstruktur med mange foreninger og et koordinerende Samråd. Der er også mange der mener, at det vil være en demokratisk forbedring, hvis der etableres et demokratisk valgt råd, hvor alle medlemmer af foreningerne er valgbare og stemmeberettigede. Men der er også flere, der principielt mener at et sydslesvigsk råd er en god idé, men alligevel er imod, fordi de mener at for meget kan gå galt. Her er det især bekymringer for manglende repræsentativitet som er kendetegnende, men også en forventning om, at der vil være forholdsvis få som deltager ved valgene.

Der er også en gruppe, der ikke mener, at et sydslesvigsk råd vil være en demokratisk forbedring. Det skyldes især en opfattelse af, at foreningsdemokratiet fungerer udmærket, og at man netop har mulighed for at være med til at træffe beslutninger i de foreninger, som har aktiviteter, der vedrører dem selv. Hvis det i stedet bliver et stort parlament, der træffer beslutninger for hele mindretallet, vil beslutningerne flyttes langt væk fra en den enkelte sydslesviger.

Kapitel 7: Holdninger til de fire modeller – en sammenfatning

Det afsluttende tema under interviewene var spørgsmålet om holdningerne til de fire samarbejds- og beslutningsmodeller, som forvaltningscheferne har opstillet som fremtidige muligheder. Dette tema er meget bevidst valgt til at afslutte interviewene, fordi det for mange er et vanskeligt spørgsmål at skulle forholde sig til. I stedet er interviewene bygget op, så det i stort set alle tilfælde har været muligt at forudse de interviewedes holdninger til de respektive modeller inden de blev bedt om at sige noget om det, fordi de øvrige temafelter hver især og samlet har forholdt sig de opstillede modeller. Derfor er dette kapitel forholdsvis kort, og kan også læses som en slags sammenfatning, hvor flere af konklusionerne knyttes sammen.

Som det fremgår af de foregående kapitler er der meget store holdningsforskelle mellem de interviewede. Der er dog også nogle mønstre, som er vigtige at holde sig for øje. Det er et gennemgående kritikpunkt, at modellerne er uklare, og at konsekvenserne af modellerne – især model C og D – er svære at overskue. Det har fået flere til at ende med at gå ind for model A eller B, fordi det her er lettest at vurdere, hvad det vil betyde. Selv om interviewene udtrykkeligt er gennemført under forudsætning af, at de interviewede skulle se bort fra mulige juridiske og økonomiske problemer ved at få gennemført model C og D, virker det alligevel som om det har haft en vis betydning for nogle. Der er flere, som har været skeptiske over for, om det nu også er muligt at foretage en omfattende organisationsændring i retning af en stor, fælles mindretalsorganisation. Problemerne med SSW og Kirken, der begge har tilkendegivet, at de ikke kan være med i én stor mindretalsforening, indgår også i nogle af de interviewedes overvejelser. Derfor er der formentlig flere, som er endt med at gå ind for model A eller B, end det ville have været tilfældet, hvis de økonomiske og juridiske konsekvenser allerede var afklaret, og hvis alle foreninger havde meldt ud, at de ville kunne indgå i én fælles mindretalsforening.

Som det er understreget tidligere er det ikke muligt ud fra denne undersøgelse at sige, hvor mange sydslesvigere, der går ind for hver af de forskellige modeller. Men det er alligevel en hovedkonklusion, at spørgsmålet om modellerne splitter de mennesker, der er interviewet. Det betyder at uanset hvilken organisationsstruktur der vælges vil der være grupper af sydslesvigere, der er skuffede og utilfredse. Denne utilfredshed vil formentlig være størst blandt dem, der ønsker én samlet organisation, med et folkevalgt sydslesvigsk råd som det besluttende organ, hvis ikke der gennemføres en stor strukturændring. Men der er også andre, som synes der er behov for en opstramning af samarbejdet mellem foreningerne – især på ledelsesniveau i og omkring Samrådet –

vil være skuffede, hvis der ikke sker forandringer. Og så vil der være mange, der synes at nu må strukturdebatten afsluttes, da den allerede har kørt længe.

Da det er en kvalitativ undersøgelse skal man være meget varsom med at foretage generaliseringer. Alligevel er der nogle mønstre som træder frem i forhold til de demografiske parametre. Det skal naturligvis tages med store forbehold, idet det trods alt er en forholdsvis lille gruppe, der er interviewet.

Det virker ikke til, at de interviewedes køn spiller nogen særlig rolle i forbindelse med holdningerne til mindretallets samarbejds- og beslutningsstrukturer. Der er ganske vist lidt flere mænd end kvinder, som støtter en stor ændring af strukturerne i retning af én samlet organisation, men det er en meget beskedent – og muligvis tilfældig – tendens.

Derimod ser det ud til, at alderen har betydning for de interviewedes holdninger. Blandt dem, der er i 20'erne og 30'erne er flere ret kritiske over for de sydslesvigske foreninger, især i forhold til manglende aktiviteter for yngre inden for mindretallet, men også med hensyn til de unges demokratiske indflydelse. De tre yngste, som alle er i midten af 20'erne, hælder alle til model D som den fremtidige struktur, mens dem i 30'erne med børn i børnehaven eller skole, i højere grad går ind for model A, fordi de ikke ønsker at Samrådet eller et sydslesvigsk råd skal kunne træffe beslutninger om skolerne. Blandt dem som er over 40, er der større spredning i holdningerne, men der er en tendens til at dem, der har været en del af mindretallet gennem mange år – og måske i flere generationer – er mere indstillet på at bevare den nuværende struktur end dem, som er kommet ind i mindretallet som voksne.

Geografien har tilsyneladende stor betydning for holdningerne til mindretallets strukturer. Der er en tendens til, at de interviewede uden for Flensborg er mere kritiske over for, hvad de opfatter som en stigende centralisering end dem, der bor i Flensborg. Det er også de interviewede uden for Flensborg, som er mest pessimistiske i forhold til det lokale mindretalslivs fremtid, herunder især med hensyn til at engagere flere sydslesvigere og til at sikre aktive til bestyrelserne.

Foreningstilhøret virker ikke til at spille den helt store rolle for synet på mindretallets organisering. Der er som nævnt en tendens til, at nogle forældre til børn i børnehaver og skoler er imod, at Samrådet eller et sydslesvigsk råd skal kunne bestemme over skolerne, men der er også flere, som er aktive inden for Skoleforeningen, der er meget kritiske over for, hvordan samarbejdet fungerer i dag. Tilsvarende er mange af de interviewede med tilhør til SSF eller SdU imod en større strukturændring, og støtter højst, at Samrådet får beslutningskompetence. Det er bestemt ikke sådan, at man ud fra foreningstilhøret på forhånd kan være sikker på, hvilken af de fire modeller de

interviewede støtter. Det kan meget vel tænkes at hænge sammen med, at mange er eller har været aktive inden for flere forskellige mindretalsforeninger, og derved hæver sig over alene at komme med de synspunkter, ledelsen i én af foreningerne står for.

Uanset køn, alder, geografi og foreningstilhør mener stort set alle interviewede, at der skal ske forandringer i Sydslesvig, og langt de fleste sonderer mellem forholdene på lokalt og centralt niveau. Lokalt fungerer samarbejdet mellem foreningerne grundlæggende udmærket, men mange mener, at der skal ske forenklinger via sammenlægninger af foreninger og/eller gennem sammenlægninger af distrikter til større lokale enheder. Der er også udbredt enighed om, at samarbejdet mellem foreningslederne i og omkring Samrådet fungerer dårligt, og at der må gøres noget for at få dette samarbejde til at fungere bedre. Uenigheden mellem de interviewede består mest i, om man skal lave hele organisationsmodellen om, eller om man kan fortage de nødvendige ændringer inden for de bestående rammer.

Model A og B

Der er som beskrevet mange af de interviewede, som foretrækker at den fremtidige strukturmodel bliver enten A eller B. Det er ud fra et ønske om, at mindretallets organisationsstruktur fortsætter nogenlunde uændret. Der er en række forskellige begrundelser for, hvorfor disse modeller foretrækkes, men det er også vigtigt at slå fast, at det ikke blot er et ønske om, at alt skal være som det altid har været. Blandt de interviewede i denne gruppe er alle kritiske over for, hvordan samarbejdet fungerer og beslutningerne træffes, og langt de fleste har forslag til, hvad der kan gøres for at det bliver bedre.

Det er et væsentligt argument for flere, at de nuværende strukturer egentlig er udmærkede, og at Samrådets opgaver er vigtige. Det virkelige problem er det dårlige samarbejde mellem foreningslederne, og det er i forhold til det, der skal sættes ind. Mange ønsker model A, fordi de ikke ønsker at Samrådet skal kunne træffe beslutninger på foreningernes vegne. For som nogle forklarer, så er foreningerne bedst til at varetage de opgaver de har, og derfor også bedst til at træffe beslutningerne inden for deres funktionsområde. Der er også flere som påpeger, at dem der træffer beslutningerne også skal være ansvarlige for økonomien, så derfor vil det være et problem, hvis Samrådet træffer beslutningerne og foreningerne står for at styre økonomien. Andre er mere positive over for model B, fordi de netop ønsker at Samrådet skal kunne varetage helhedens interesser, mens foreningerne – som det er nu – i højere grad tjener egne interesser. Flere af dem, som ønsker model B, gør det for at stække Skoleforeningens

magt, mens andre mener, at Samrådet vil komme til at fungere bedre, hvis det kan træffe beslutninger, for så er medlemmerne af Samrådet nødt til at tage deres ansvar alvorligt.

Der er også flere, som af idealistiske grunde foretrækker en model som den nuværende, fordi de mange foreninger giver mulighed for, at det enkelte menneske kan deltage i de dele af mindretallet, som han/hun interesserer sig for. Der er en ret direkte sammenhæng mellem dem, som foretrækker en model med forskellige foreninger, og dem som vægter forskelligheden og diversiteten inden for mindretallet højt. Opfattelsen af, at det skal være muligt for alle at være en del af mindretallet, og at der skal være mulighed for at man kan tilhøre mindretallet på forskellige måder, harmonerer ikke særlig godt med et ønske om, at der skal dannes én samlet mindretalsforening.

Blandt dem som ønsker en strukturmodel nogenlunde som den nuværende, lægger flere stor vægt på, at der skal ryddes op og effektiviseres. Dem der går længst mener, at SdU opløses ved at den del, der har med kultur og foreningsudvikling at gøre fusioneres med SSF, mens fritidsområdet fusioneres med Skoleforeningen. Flere andre mener, at det kunne være en god idé at lægge nogle foreninger sammen lokalt, og blandt hovedforeningerne i hvert fald SSF og SdU, mens det kan være mere besværligt at få Skoleforeningen med i én lokal mindretalsforening. Andre mener at det er nødvendigt at se på, om der er behov for de mange små foreninger, der er tilknyttet SSF – de såkaldte ”tilknyttede foreninger” – eller om der er nogle, der i dag har udspillet deres rolle.

Mange andre synes det er nødvendigt at se på grænsefladerne mellem foreningerne for at få klarere linjer for, hvem der gør hvad. Opfattelsen er, at det er muligt at spare ressourcer ved en klarere opgavefordeling mellem foreningerne. I forlængelse heraf foreslår mange, at administrative opgaver som for eksempel IT, ejendomsadministration og -vedligeholdelse, visse personalefunktioner, PR og økonomi lægges sammen i centrale enheder, der omfatter alle foreninger, fordi det forventes at føre til effektiviseringer og besparelser.

En er imod en fælles mindretalsorganisation, fordi ”... vi er jo ikke en stat i staten. Jeg kan ikke lide den sammenligning med en kommune eller et parlament. Vi er en del af Flensborg Kommune. Vi er underlagt Landdagen i Kiel. Vi er underlagt Forbundsdagen i Berlin. Vi er loyale tyske statsborgere. ... Vores særpræg ligger jo på det kulturelle område.” Kvinden som kom med dette udsagn mener altså, at mindretallet risikerer at lukke sig inde om sig selv og nærmest være en ø i Tyskland. Der er også et par andre, der skeptiske i forhold til, hvordan flertalssamfundet vil opfatte en samlet mindretalsorganisation. Vil det blive opfattet som en dansknational oprustning eller som blot en ny, mere strømlig måde at organisere sig på. Blandt dem som går ind for

model D er det derimod et vigtigt argument, at en fælles organisation hurtigere og mere effektivt kan repræsentere mindretallet udadtil – både i forhold til Danmark og til Tyskland.

En anden grund til at mange foretrækker at beholde den nuværende foreningsstruktur er hensynet til demokratiet. Der er nogenlunde enighed om, at der er gode demokratiske rammer i de forskellige foreninger, og at problemet er, at der er for få som benytter sig af det. Blandt de interviewede som støtter model A og B mener man ikke, at et folkevalgt sydslesvigsk råd vil være et demokratisk fremskridt – måske tværtimod. Omvendt erkender flere, at det kan være svært at gennemskue de nuværende strukturer, og at gennemsigtigheden er dårlig. Der er også en erkendelse af, at en model med et folkevalgt råd vil være mere overskuelig og transparent.

Model C og D

Der er også flere som ønsker en fuldstændig ændring af systemet, fordi de ikke mener at de nuværende samarbejds- og beslutningsstrukturer fungerer. Det skyldes både en opfattelse af, at den nuværende foreningsstruktur er utidssvarende og at der er behov for et system, hvor der træffes beslutninger på hele mindretallets vegne. Under interviewene er det alene model D som er nævnt, mens model C er forbigået af alle. Det skyldes formentlig en kombination af, at interviewererne hovedsageligt har spurgt til model D, og at de interviewede – og interviewererne – har haft vanskeligt ved helt at gennemskue model C, som er temmelig kompliceret.

Der er to hovedargumenter for at danne én samlet mindretalsforening og nedlægge de nuværende foreninger. Det ene er økonomisk og det andet er demokratisk betinget. Men begge argumenter er helt centrale for de klare tilhængere af denne model.

Økonomisk forventes det, at én samlet forening vil være mere effektiv end i den nuværende model, hvor der er mange forskellige foreninger. Der peges på at stordriftsfordele vil medføre besparelser, og at en samlet organisation vil kunne opnå en højere produktivitet. Der er dog også tilhængere af model D, som er mere skeptiske i forhold til at hente store rationaliseringsgevinster, men foretrækker alligevel en samlet organisation fordi det vil være en fordel både internt og eksternt. Internt fordi der kan etableres en bedre og mere direkte kommunikation med medlemmerne, og eksternt fordi man vil stå stærkere over for både danske og tyske myndigheder – og over for det tyske flertalssamfund generelt.

Demokratisk foretrækker flere, at der dannes et folkevalgt sydslesvigsk råd, fordi det vil have demokratisk legitimitet. Når alle medlemmer af mindretallet har mulighed for

både at stille op og til at stemme får man en fuldt demokratisk struktur, som samtidig er lettere at gennemskue og mere transparent end det nuværende system. Desuden vil rådet repræsentere hele mindretallet og helhedens interesser. Blandt en del af tilhængerne er der også en forventning om, at i en fælles organisation vil de hidtidige stridigheder i Samrådet være et overstået kapitel.

En proces

Når man læser de foregående afsnit i dette kapitel kan det synes som om der er en afgrundsdyb forskel mellem holdningerne blandt de interviewede. Det er heller ikke helt forkert, men er omvendt heller ikke helt rigtigt. Positionerne ligger i virkeligheden tættere på hinanden end det kan synes ved en hurtig gennemlæsning af de udskrevne interviews.

Blandt dem som hælder til model A eller B er der flere som anfører, at forholdene kan ændre sig efterhånden. Der er i en vis forstand tale om et øjebliksbillede i sommeren 2022. Især blandt dem der ønsker en model med et beslutningsdygtigt Samråd er der flere, der anfører, at det måske på et tidspunkt i fremtiden kan være, at mindretallet skal tage det næste skridt, og etablere et Sydslesvigsk Råd og en fælles organisation. Den mulighed er der flere, som holder åben. Man kan også sige, at argumenterne blandt dem, som går ind for et beslutningsdygtigt Samråd, minder meget om nogle af dem, som dem der ønsker et Sydslesvigsk Råd kommer med.

Det er også vigtigt for de fleste af dem, der går ind for model D at understrege, at de ikke mener at det skal ske på meget kort sigt. Der vil være en proces derhen, og en af de vigtigste fortalere for denne model anfører netop, at man jo må starte med et beslutningsdygtigt Samråd og derefter arbejde hen imod det sydslesvigske råd.

Derfor står de to hovedpositioner – en forbliven ved den nuværende struktur versus en total ændring til én samlet forening med et folkevalgt parlament – knapt så stejlt over for hinanden, som man umiddelbart kan få indtrykket af. Der er i virkeligheden nogen åbenhed over for den anden holdning. Men det er også vigtigt at slå fast, der er stor åbenhed i retning af at der ad åre kan tænkes at være behov for en fællesorganisation, end der er den modsatte vej.

Kapitel 8: Undersøgelsens metode

Der er et gammelt dansk ordsprog, der lyder: ”Som man råber i skoven får man svar.” Det betyder noget i retning af, at de svar man modtager afhænger af, hvem man spørger og hvad man spørger om. Forståelsen er i denne sammenhæng, at hvis vi havde interviewet 27 andre mennesker tilknyttet mindretallet, kunne nogle af resultaterne have været anderledes. Men det er meget usandsynligt, at hovedkonklusionerne ville have været væsentlig anderledes. Der er en meget lang faglig diskussion inden for humaniora og samfundsvidenskab om interviewmetoden er valid og pålidelig. Hovedkritikken af interviewmetoden er, at man ikke kan være sikker på, at de mennesker som er interviewet er repræsentative. Svaret på denne kritik er, at det kan man ikke være sikker på, men det har heller ikke været formålet med denne undersøgelse. Vi har søgt at få adgang til mange forskellige menneskers holdninger til centrale spørgsmål vedrørende mindretallets samarbejds- og beslutningsstrukturer, og det er lykkedes. Ud fra interviewene har det været muligt at kortlægge mønstre og tendenser, som har en bredere klangbund blandt mange sydslesvigere.

Resultaterne i undersøgelsen er baseret på interviews af 27 mennesker, der er tilknyttet det danske mindretal i Sydslesvig. Alle interviews på nær et enkelt er foretaget af Mogens Rostgaard Nissen, som har fulgt en fast interview-guide. Interviewene har været semistrukturelle i den forstand, at vi har spurgt om de interviewedes holdninger til:

- 1) Værdierne ved at være en del af mindretallet.
- 2) Kendskabet til og synet på Det sydslesvigske Samråd.
- 3) Behovet for debatten om strukturforandring.
- 4) Samarbejdet mellem mindretallets foreninger.
- 5) Demokratiet inden for mindretallet.
- 6) De fire mulige modeller for den fremtidige samarbejds- og beslutningsstruktur.

Til hvert af disse seks temaer er der løbende stillet opklarende og uddybende spørgsmål. Det er tilstræbt at de stillede spørgsmål har været neutrale for at påvirke svarene mindst muligt. Men – som kritikere af interviewmetoden også ofte fremfører – skal man som interviewer være bevidst om, at man kan påvirke de interviewede, og det skal der tages højde for når interviewene analyseres.

Interviewguiden er lavet i samarbejde mellem Rejhan Bosnjak, Fenja Mareike Dziedek og Mogens Rostgaard Nissen. Guiden er udarbejdet efter at der blev afholdt tre

strukturmøder i henholdsvis Husum, Slesvig og Flensborg i maj 2022, og den har fungeret godt. Det er lykkedes at få de interviewede til at forholde sig til de stillede spørgsmål og komme med deres holdninger til de forskellige emner. Næsten alle interviews er gennemført digitalt via ZOOM, mens kun tre har været almindelige møder, hvor vi har opholdt os i det samme lokale, og et interview har været pr. telefon. Det har gjort det muligt at gennemføre flere interviews end det ellers havde været, men det har også betydet, at vi har optaget interviewene på bånd, hvilket har været en stor fordel i forbindelse med analysen. Ydermere har det haft den fordel, at ZOOM-møder ofte er mere fokuserede end fysiske møder, og det har betydet meget under efterbehandlingen. Alle interviews er transskriberet, og vi har benyttet programmet Sonix til at gennemføre ”grov-transskriptionen”, hvilket har været ressourcebesparende.

Metodisk har vi benyttet Steiner Kvale & Svend Brinkmann’s systematik, som er præsenteret i bogen *InterView. Introduktion til et håndværk*. Heri opstiller de den metodiske ramme for at benytte forskningsinterviews inden for humaniora og samfundsvidenskab. Som det fremgår af bogtitlen betegner de deres interviewmodel som et håndværk, og i modsætning til andre interviewmodeller er det teoretiske indhold forholdsvis beskedent. Med deres bog i hånden er man på nogenlunde sikker grund, når man planlægger og gennemfører forskningsinterviews.

Det er vigtigt at understrege, at interviewmetoden er kvalitativ, og den gør det muligt at komme i dybden med forskellige holdninger til centrale problemstillinger. Men det er ingen kvantitativ metode, som åbner for statistiske generaliseringer. I takt med at interviewene er gennemført er vi blevet bekræftet i, at det ville have været meget vanskeligt at gennemføre en meningsfuld spørgeskemaundersøgelse, både fordi det ville være svært at stille forståelige og entydige spørgsmål, og fordi der formentlig kun var kommet forholdsvis få svar. Det er tydeligt, at jo længere væk fra Samrådet de interviewede er, jo mindre er kendskabet til og interessen for Rådet. Ydermere har flere af de interviewede givet udtryk for, at de ganske enkelt ikke kan afgøre, hvilken af de fire modeller de foretrækker, fordi konsekvenserne er uvisse. Dette forhold ville have begrænset svarantallet yderligere.

En undersøgelse med 27 interviews er ganske omfattende, og yderligere interviews for at opnå større repræsentativitet ville kun give meget få, nye holdningstilkendegivelser. Faktisk er resultaterne fra undersøgelsen så mange og så nuancerede, at det ikke er muligt inden for få uger og på forholdsvis få tekstsider at give en fuldstændigt dækkende analyse. Derfor vil materialet efterfølgende kunne danne basis for en mere omfattende analyse.

Vi har garanteret, at alle dem vi har interviewet er anonyme, og at interviewene alene bruges i forbindelse med denne undersøgelse – ikke til andre ting. Det har været vigtigt for at sikre, at de interviewede er kommet med deres oprigtige holdninger, og ikke har skullet tænke på at give strategisk rigtige svar. Derfor bærer interviewene netop præg af, at deltagerne ærligt har beskrevet deres synspunkter, og flere har under interviewene spurgt om interviewet nu også er helt anonymt. Det betyder dog også, at det ikke er muligt at beskrive de interviewedes baggrund særlig detaljeret, fordi det så kunne være muligt at gennemskue, hvem personen bag udsagnene er.

Af samme grund er der ikke opstillet en nummeret liste med korte beskrivelser af de interviewede, og der er ingen løbende notehenvvisninger til, hvem der har udtalt sig i citaterne. Hvis der var lavet en sådan liste kunne vi ikke være helt sikre på, at anonymiteten kunne overholdes.

Vi har søgt at opnå størst mulig spredning i forhold til de udvalgte interviewpersoner, der har deltaget i undersøgelsen. Det har været vigtigt at sikre en nogenlunde ligelig fordeling mellem kønnene, ligesom forskellige aldersgrupper er repræsenteret. Det er også af stor betydning, at mennesker fra alle de store sydslesvigske foreninger er blevet interviewet, og at der er stor geografisk spredning blandt deltagerne i undersøgelsen. Det har gjort det muligt at foretage en nuanceret analyse, hvor forskellige sydslesvigeres holdninger er kommet frem. Desuden har det været muligt at vurdere, hvilken betydning geografi, køn, alder eller foreningstilhør har for de holdninger, de interviewede har givet udtryk for.

Det er lykkedes at opnå en stor spredning, selv om det ikke har været muligt at styre denne udvælgelsesproces fuldstændigt. Vi har i samarbejde med foreningerne – og ud fra vore egne netværk inden for mindretallet – sendt mailforespørgsler til 50 forskellige mennesker, hvoraf godt og vel halvdelen er vendt positivt tilbage og er blevet interviewet. Det er vigtigt at understrege, at vi selv har udvalgt dem vi har kontaktet, for at sikre at undersøgelsen kommer bredt ud.

Blandt de interviewede er der mange, som er eller har været ansat i én af mindretallets foreninger. Ved udvælgelsen har vi ikke skelet til dette, men er i hvert fald blevet bekræftet i, at rigtig mange aktive i Sydslesvig også arbejdsmæssigt er tilknyttet mindretallets foreninger. Der er også mange, som har dansk pas, fordi de på et eller andet tidspunkt er flyttet fra Danmark til Sydslesvig. Endelig er der tre blandt de interviewede, der grundet studier ikke længere bor i Sydslesvig, men som fortsat har tæt kontakt til mindretallet og foreningerne.

Vi har fra starten fravalgt at interviewe mennesker fra det øverste ledelseslag i Sydslesvig, idet vi i forvejen kender deres holdninger til de problemstillinger, der er undersøgt. Vi har dog interviewet tre, der har været, eller er med i Samrådet, men ikke repræsenterende hovedforeningerne. I stedet har vi interviewet aktive, der er valgt til bestyrelser inden for de forskellige foreninger, eller på anden måde er eller har været aktive i mindretalsforeningerne. De interviewedes nærhed til Det sydslesvigske Samråd er derfor også en parameter, som er analyseret i forhold til holdningerne til Samrådet, idet der også er flere, der via deres arbejde har eller har haft forholdsvis tæt kontakt med Samrådet.

De interviewede er blevet bedt om at komme med deres principielle holdninger til de stillede spørgsmål, og der er to forhold, som vi har bedt de interviewede om at se bort fra i deres svar, hvis de selv har været inde på det under interviewet. 1) Nogle har under samtalerne henvist til problemerne for Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW) og Dansk Kirke i Sydslesvig ved at være med, hvis det bliver besluttet at danne én fælles sydslesvigsk organisation til afløsning af de nuværende mindretalsforeninger. Både SSW og Kirken har meldt ud, at de ikke kan være en del af en sådan fælles organisation, men interviewene er foretaget under forudsætning af, at der bliver fundet en løsning, hvor SSW og Kirken på en eller anden måde vil blive tilknyttet en sådan enhedsorganisation. 2) Juristen Malte de Grahl har i en kronik i *Flensborg Avis* 16. juni 2022, og i en direkte skriftlig henvendelse til Samrådet, anført, at der er store juridiske problemer, i hvert fald hvis model C eller D gennemføres, mens model B heller ikke er juridisk uproblematisk. Der vil desuden være store omkostninger forbundet med det, fordi der skal betales meget i skat og afgifter, ligesom der vil komme store advokatregninger. Interviewene er også gennemført under forudsætning af, at det vil være muligt juridisk at gennemføre omlægningen, og at der kan findes en økonomisk løsning, der dækker omkostningerne ved ændringerne. Samrådet har i øvrigt selv i flyeren understreget, at mulige juridiske og økonomiske konsekvenser vil blive undersøgt senere, hvis man i Sydslesvig ønsker om at gå i retning af model C eller D.

En kort beskrivelse af de interviewede

Vi har som nævnt interviewet 27 forskellige mennesker, som er tilknyttet det danske mindretal. Af disse er der 11 mænd og 16 kvinder, mens ti er fra Flensborg-området og 17 uden for Flensborg. Mange af de interviewede er eller har været aktive inden for flere forskellige foreninger, og det er derfor vanskeligt præcist at sige, hvilken forening de pågældende er tættest knyttet til, blandt andet fordi det ofte har ændret sig gennem

årene. Men der er flere af de interviewede, som er valgt til enten Fællesrådet eller Styrelsen i Skoleforeningen; til Hovedstyrelsen eller til distrikts- eller amtsbestyrelserne i SSF og/eller SSW; valgt som formand eller bestyrelsesmedlem i SdU-foreninger; valgt til Kirkerådet; ligesom flere andre er tilknyttet de øvrige foreninger inden for det danske mindretal som valgt til en bestyrelse eller som aktive i lokale afdelinger/distrikter.

Når der i rapporten henvises til ”mindretallet” omfatter det i virkeligheden både det danske og det frisiske mindretal. To af de interviewede tilhører det frisiske mindretal, men er samtidig tilknyttet flere mindretalsforeninger og har været gennem det danske skolesystem i Sydslesvig. Disse to interviews adskiller sig ikke særligt fra de øvrige, idet begge forholder sig direkte til det at tilhøre mindretallet og især mindretallets foreninger og institutioner, herunder skolesystemet.

Vi har ikke spurgt om de interviewedes alder, og har derfor ingen præcis opgørelse over aldersfordelingen blandt de interviewede. Der er interviewet mennesker, som er i 20’erne op til mennesker i 80’erne, mens hovedparten af de interviewede er mellem 30 og 60 år gamle. Derfor er der stor aldersmæssig spredning, hvilket er vigtigt, idet interviewene viser, at interviewpersonernes alder har betydning for deres holdninger.